

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

5

MAYIS 1996
YIL : 33
100.000 LİRA
AYLIK DERGİ

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

Fikir ve Çözüm Üretme / 5

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Türkiye Ekonomisinde

Makroekonomik Dengesizlikler / 7

Prof. Dr. Baran Tuncer

Bir İşadammın Görüşü / 12

Bahri Ersöz

Türkiye Ekonomisi ve

Gerekli Stratejiler / 16

Prof. Dr. Özer Ertuna

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 22

Türkiye Ekonomisinin

Bugünkü Durumu / 23

Doç. Dr. Veysi Seviğ

Enflasyon ve Toplumsal

Uzlaşma / 27

Osman Ulagay

Türkiye Ekonomisi; Problemler

ve Çıkış Stratejileri / 31

Y. Müh. Metin Göker

Sermaye Piyasası / 49

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Bankacılık Sektörü Pazar

Yapısındaki Gelişmeler / 57

Dr. Mustafa Akan

Ayın Ekonomik Olayları / 61

Dr. Yıldırım Kılıç

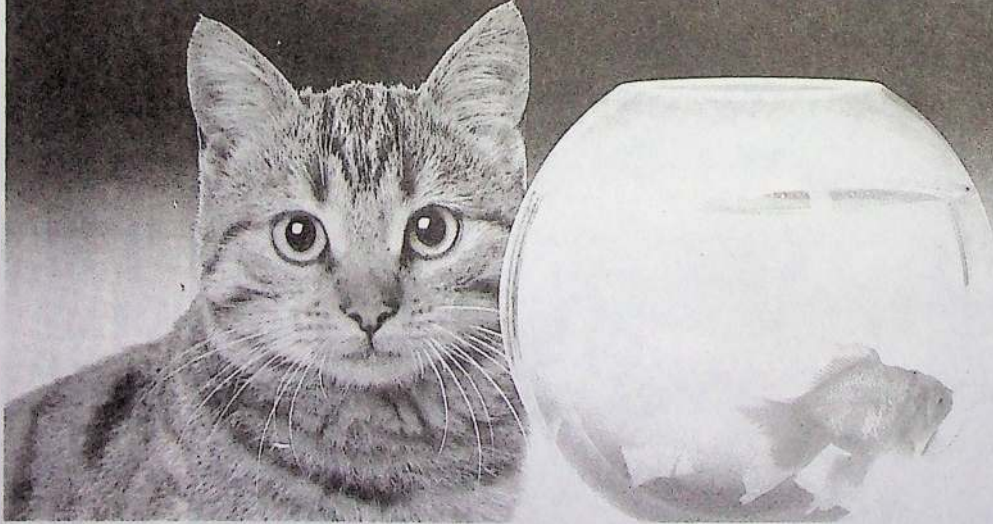
TÜRKİYE'NİN EKONOMİK PROBLEMLERİ
VE BUNLARDAN ÇIKIŞ YOLLARI

Güvene önder olmak.

EMLAK BANKASI
"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

İŞ İŞTEN GEÇMEDEN... OYAK SİGORTA

- Tam Korum Sigortası ► Tüm İyilen Sigortası ► Tüm
Olefi Sigortası ► Karı Kaybı Sigortası ► Kıra Kaybı Sigortası
Kasko Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yandıgı Kasko
Sigortası ► Yedigil Kartı Sigortası ► Okubug Kolluk Sigortası
Tajinan Yık Sigortası ► Bağlı Sigortası ► Mali Sorumluluk
Sigortası ► Fardi Kaza Sigortası ► Hisselik Sigortası
► Tajinan Para Sigortası ► Emniyeti Susuzluk Sigortası
► Cam Kırılması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Helikopter
Sigortası ► Telne sigortası ► Yatı Sigortası ► Takine
ve Yatı İnşaat Sigortası ► Marina Sigortası ► Nakliyat
Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası
► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası
► Makine Kırılması Sigortası ► Elektronik Cihaz
Sigortası ► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası
► Yarılarının Sigortası ► Kredi Hayat Sigortası
► Ziraat Ürün Sigortası ► Sera Sigortası ► Kimes
Hayatları Sigortası ► Büyük Bağ Hayvan Sigortası
► Kültür Bakılgı Sigortası

OYAK SİGORTA

Genel Müdürlük Mevlana Mahallesi Cad. Oyak İş Hanı No: 81 80040 Sığirci - İSTANBUL
İstanbul: (212) 252 60 20 (4 hat) Fax: 249 48 28 Ankara: (312) 212 20 30 Fax: 252 17 24
İzmir: (033) 464 33 00 Fax: 463 38 97 Adana: (322) 457 18 65 Fax: 457 45 10
Bursa: (224) 250 40 60 Fax: 250 40 82 Samsun: (362) 234 15 55 Fax: 230 20 42
"Oyak Sigorta bir Ordu Yardımlaşma Kurumu ve Emlak Bankası kuruluğudur."

Hayatınıza kalite katacak 11 Esbank çözümü:

Esbank'ın
Türkiye'nin
en önemli
merkezlerindeki
66 şubesinden
birine başvurun,
hayatınıza
vazgeçemeyeceğiniz
bir kalite
katın.

Şimdi
tüm Esbank
şubelerinde,
bireysel bankacılık
işlemlerinizi için
özel biri var:

**Müşteri
Yardımcısı**

1 Otomatik
Ödeme

2 Alo
Esbank

3 Express
Kredi

4 Visa
MasterCard

5 Express
Çek

6 Kredili
Mevduat
Hesabı

7 Express
24

ESBANK
TİPİKAL VE KAPAKLI

8 Sigorta
Hizmetleri

9 Kiralık
Kasa

10 Genç
Kart

11 Gece
Kasası

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tefvik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Altan • Prof. Dr. Ömer Faruk Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Halük Ceyhan • Mehmet Gün Çalika • Özer U. Çiller • Bulend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Halük A. Kabaalioglu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kalkış • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özanslan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Ertugrul İhsan Özal • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmed Tarık Yaşa • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel
Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam
Doç. Dr. T. Güngör Uras

Basım - Yayımlar Danışmanı
M. TARIK YAŞA

İdare Müdürü
MUSTAFA BARIŞ

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Derginizin bu sayısında «Ekonomik Yorumlar» bölümüne yer veremedik. Bunun nedeni, bu sayının tümüyle bir seminerde sunulan bildirilere ve yapılan konuşmalara ayrılmış olmasıdır. Ancak, görüleceği üzere, Dergi'nin «Sermaye Piyasası», «Ayn Ekonomik Olayları» ve «Ekonomik Göstergeler» gibi sürekli bölümleri bu sayıda da yer almaktadır.

Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu tarafından «11 Nisan 1996» tarihinde TÜYAP'da düzenlenen seminerde, «Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları» üzerinde durulmuştur. Seminerde değerli kişilerce sunulan bildirileri ve yapılan konuşmaları ilginç bulacağınızı ümit ediyoruz. Bu konuda Dergi'nin ilk sayısında yeterince açıklama yapıldığı için, burada ayrıntıya girmiyoruz.

Öte yandan, yazarlarımızı ilgilendiren bir konuya bir kez daha değinmek istiyoruz: Derginizin yazarları bakımından talihli bir yayın organıdır. Yazarlarımızın bir bölümü, Dergi'nin aynı zamanda okuru olan genç bilim adamlarıdır. Genel olarak, Dergi'ye gönderilen yazılar sıraya konulmakta, ilgili uzmanların görüşleri alındıktan sonra yayımlanmaktadır. Ancak, yer darlığı yüzünden, gelen yazılardan yayımlanabilir nitelikte görülenler bile, çoğu kez uzun süre bekletilmekte, bu da bizi son derece üzmetmektedir. Kendilerine Dergi'ye gönderdikleri ilgi için teşekkür borçlu olduğumuz yazarlarımızı, bizi bağışlayacaklarını umarak, birkaç noktayı yeniden hatırlatmak istiyoruz: Lütfen güncel konuları işleyiniz, yazı boyunu kısa tutunuz ve tekrarlardan kaçınınız. Yazınızı başka bir yayını organına gönderdiyseniz, bize bildiriniz. Dergi sayfalarna sığmayacak büyüklükteki tablolar, şemalar ve grafikleri elden geldiğince yazı ile ifade ediniz. Fotokopileriniz ve daktilo yazılarınız silik olmamalı, rahatça okunabilmelidir. Yazılan sık satırda daktilo etmeyiniz. Özellikle yabancı sözcüklerin ve dipnotlarının yazımında özen gösteriniz. Bunlara uyarınız, yazınızın kısa sürede yayımlanması için elverişli ortamı yaratmış olursunuz.

Saygılarımızla...

Ekonomik Göstergeler (İç)

Mayıs/1996

	1994	1995			1996
		Eklm	Kasım	Aralık	
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	8513.0	18171.0	16591.0	13732.0	14960.0
Banknot Miktan (milyar TL)	120212.3	209673.0	217266.0	223934.0	229135.0
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	160530.1	139742.0	137660.0	206126.0	-
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	122278.0	126653.0	124505.0	192790.0	-
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam TL Mevduat	614554.3	1124278.6	1173267.2	1297155.5	1330791.8
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	108315.1	168282.7	178601.4	202144.7	181141.8
Tasarruf Mevduatı	326651.5	619434.3	671257.7	684904.3	732369.6
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	34562.3	57405.6	68199.5	52471.5	52323.4
Vadeli Tasarruf Mevduatı	292089.2	562028.5	603058.2	632432.9	680046.2
Mevduat Sertifikası	4632.9	7821.4	7919.5	6916.6	7219.2
Resmî Kuruluş Mevduatı	19123.7	73562.6	48028.9	36839.9	100649.3
Bankalar Mevduatı	50305.2	106695.0	108170.6	178367.7	122608.8
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	105525.9	148483.0	159288.9	187982.2	186802.9
Döviz Tevdiatı	66058.8	101864.0	1137079.4	1367626.8	1341580.2
Toplam Krediler	789853.2	1324624.0	1434276.2	1738270.3	1765876.6
Tanım	120427.7	184773.0	200799.0	326982.3	328863.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	92014.5	145781.3	157355.9	178290.2	182998.8
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	15227.5	36133.0	39512.0	47242.0	50863.0
Gayrimenkul	46118.3	50568.2	50987.0	56350.0	56554.0
Denizcilik	397.8	925.0	1093.0	1562.0	1247.0
Turizm	4916.0	5271.8	5108.6	7903.2	7903.2
Diğer İhtisas Kredileri	308.5	469.0	739.0	1842.0	2179.0
Ticari, Sınai, Sair	510442.9	900702.6	576681.6	1118098.5	1135268.5
PARA ARZI (milyar TL)	238981.0	364607.0	369599.0	396047.0	357017.0
FİYATLAR (DİE; 1987 = 100, 1994 = 100)					
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	5196.3	7890.0	8232.1	8733.7	244.8
Tanım (Genel)	4874.0	8290.1	8913.2	9313.7	280.3
İmalat Sanayii (Genel)	5287.6	7805.3	8071.9	8403.9	235.2
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	6127.0	10036.1	10592.0	10962.3	259.5
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	5856.8	9733.0	10306.8	10718.2	261.5
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	23270.0	27816.4	31390.3	35709.0	-
Dışsalım (FOB)	18106.1	17180.4	19239.4	21635.9	-
İççİ Dövizler	2627.0	2949.0	3163.0	-	-

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tabanlıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren «1994 = 100» olarak verilmektedir.

Görüşler

Prof. Dr. DÜNDAR SAĞLAM

Fikir ve Çözüm Üretme Üzerine...

DERGİMİZİN bu sayısını, Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu'nun "Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları" adlı konu üzerinde yaptığı çalışmalara ayırmış bulunuyoruz. Evvela Fikir ve Çözüm Üretme Grubu'nun hiç bir siyasi partiye angaje olmadığını belirtelim.

Ülkemiz ekonomisi herkesçe bilindiği üzere, önemli problemlerin yükü altında ezilmektedir. 1996 Yılı Bütçesi'nin bir katrilyon lira dolayında açık vermesinden korkulmaktadır. Bütçenin % 38'i borç faizlerine ayrılmıştır. Bu biçimi ile ekonominin ihtiyaç duyduğu elektrik, yol, eğitim, sağlık gibi alt yapı yatırımlarına ayrılacak kaynakları hemen hemen yoktur.

Ekonominin yıllardır çözülemeyen diğer bir sorunu ise enflasyondur. Kronik hale gelen enflasyon firmaların geleceğini planlamasını engel-

lemekte, kaynaklarını üretken yatırımlar yerine kısa vadeli, spekülatif kâr alanlarına kaydırmasına yol açmaktadır. Dış ticaret dengesi, ithalatta görülen hızlı sıçramalar nedeniyle bozulmuştur.

Uzun çabalardan sonra kurulmuş olan Koalisyon Hükümeti'nin ekonominin gerektirdiği kısa ve uzun vadeli önlemleri alabilecek siyasi irade ve kararlılığa sahip olmadığı anlaşılmıştır.

Ayrıca, ciddi bir istikrar programının başarılı olması için çeşitli sosyal taraflar arasında bir uzlaşmanın sağlanması şarttır. Ancak, istikrar programının getireceği yükün nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşma sağlamak fevkalade zordur. En azından orta vadede istikrarın herkese yararlı olacağına inanılması ve külfetlerin de adil bir şekilde dağılacağına inanılması gerekir. Türkiye böyle büyük uzlaşma-

lar konusunda yeterince deneyim ve gelenek sahibi değildir.

Böyle bir ortamda, Dergimiz, üzerine düşen görevi yerine getirmek için, ülkenin tanınmış iktisatçılarında saygılarına yer vermektedir. İşte bu nedenlerle, seçilen konunun aktüel önemi yanında Fikir ve Çözüm Üretme Grubu çalışmalarına katılan değerli araştırmacıların yüksek nitelikleri, bizi bu çalışmaların dergimizde yayınlanmasına yöneltmiştir. Ayrıca Vakıf Başkanı Sayın Kâmil Şatıroğlu'nun bu konuda verdiği olumlu desteği belirtmek gerekir.

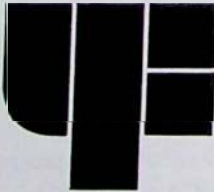
Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu, çalışmalarını 11 Nisan 1996 günü TÜYAP'ta düzenlediği bir seminerle kamu oyuna duyurmuştur. Fikir ve Çözüm Üretme Grubu çalışmalarına aktif olarak katılan değerli araştırmacılar şunlardır:

- Dr. Attilâ Karaosmanoğlu
- Prof. Dr. Baran Tuncer
- Prof. Dr. Özer Ertuna
- Bahri Ersöz
- Doç. Dr. Veysi Seviğ
- Osman Ulagay
- Ömer Sunman
- Dr. Doğan Fikret Aykan
- Dr. Metin Göker

Çalışmalara katılan Prof. Dr. Baran Tuncer, Prof. Dr. Özer Ertuna, Bahri Ersöz, Osman Ulagay ve Doç. Dr. Veysi Seviğ görüşlerini yazılı olarak sunmuşlardır. Grup çalışmalarında varılan sonuçlara ait genel bir özet ise Dr. Metin Göker tarafından hazırlanmıştır.

Dergimiz, bu çalışmalara katılan değerli araştırmacılara ve Türkiye Yöneticiler Vakfı Başkanı Sayın Kâmil Şatıroğlu'na, yayın olanağı sağladıkları için teşekkürü bir borç bilir.

13 Büyük Bankanın Ortak Kuruluşu

**YATIRIM
FİNANSMAN A.Ş.**

«Danışmadan Karar Vermeyiniz»

Gn. Md. Tel: (212) 275 44 80 (40 Hat) Fax : 272 44 48
Ankara Şube Tel: (312) 417 30 46 (11 Hat) Fax : 417 30 52
İzmir Şube Tel: (232) 441 80 72 (8 Hat) Fax : 441 80 94

Görüşler

Prof. Dr. BARAN TUNCER

Türkiye Ekonomisinde Makroekonomik Dengesizlikler (*)

TÜRKİYE ekonomisi uzun süredir yüksek düzeyde seyreden bir enflasyonun ağır baskısı altındadır. Büyüme hızında görülen istikrarsızlığın etkileri her alanda kendini göstermektedir. Geçmiş on yıllık döneme baktığımızda enflasyon hız kazanmış görünüyor. Bu dönem içinde önce % 40 düzeyinde seyreden yıllık fiyat artışları, daha sonra ortalama yılda % 60 düzeyine yükseldi. İçinde olduğumuz dönemde de % 80 düzeyinde seyrediyor.

Ülkemizde yüksek düzeyde seyreden ve giderek artma eğilimi gösteren fiyat istikrarsızlığının sakıncalarını hemen herkes kabul ediyor. Enflasyonun kaynak dağılımını bozduğu, tasarruf ve yatırımları önemli ölçüde sınırladığı, gelir dağılımını kötüleştirdiği ve ekonomik gelişmeyi yavaşlattığı herkes tarafından bilinen gerçekler. Nitekim, yıllık birey başına gelir artış hızı son yıllarda % 2 düzeyine inmiş bulunuyor. Fiyat istikrarsızlığının sosyal ve siyasi alanlarda yaptığı tahribat büyük. Buna rağmen birbiri ardına iktidara gelen hükümetler bunalımın giderilmesi için gereken tedbirleri bir

türlü alamıyor. İstikrarsızlık giderek bunalıma dönüşüyor.

Makroekonomik Dengesizlik Konusunda Kısa Bir Tarihçe

Ekonomide istikrarsızlık konusunu tartışırken, makroekonomik düzeyde bunalımın başlangıcını 1970'lerde yaşanan petrol bunalımına götürmek mümkün. Birçok ülke değişen dünya ekonomik koşullarına ayak uydurmayaya çalışırken, Türkiye dışarıdan borçlanarak ve bütçe açıkları vererek krizi atlattı. İlk petrol şokunun arkasından yaşanan dış borç krizi ve ikinci petrol şoku ekonomideki denge-leri iyice altüst etti.

1980'lerde alınan makroekonomik tedbirler ve daha da önemlisi yapısal tedbirler, Türkiye ekonomisinin önünü açmakta etkili oldu. Ancak,

(*) **Dergi'nin Notu:** Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu tarafından 11 Nisan 1996 günü TÜYAP' da düzenlenen «Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları» konulu seminerde yapılan konuşma metni.

çok önemli bir alanda, kamu kesiminin finansmanı alanında Türkiye gerekeni yapmadı. Oysa, finansal disiplin alanında başarı sağlanmadıkça, ekonomik istikrarın sağlanamayacağını bütün dünya deneyleri gösteriyordu.

Kamu finansmanı alanındaki dengesizlik 1987 yılından bu yana giderek büyüdü. Bunda ülkemizin güneydoğusunda patlak veren terörün sebebiyet verdiği askeri harcamaların etkisini ihmal etmemek gerekir.

Bilindiği üzere açıkların bir kısmı monetize edilirken, bir kısmı da borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışıldı. Kısa vadeli ve yüksek faizli borçlanmalar kısa bir sürede konsolide bütçenin giderek artan bir bölümünü yutmaya başladı. Her yıl kamu gelirleri artışından daha yüksek bir hızla artan borç yükü her an patlamaya hazır bir dengesizlik yaratmaktadır.

Burada yüksek faiz, sıcak para politikalarının yatırımlar ve diğer alanlardaki olumsuz etkilerine girmeyeceğim. Bu konular kamu oyununda yoğun bir şekilde tartışılmaktadır.

Hükümetlerin ekonomik alanda tedbir alamadıklarını ifade ettim. Bunun nedenleri ayrı bir konuşma konusu olacak niteliktedir. Ancak, Türkiye'de iş başına gelen hükümetlerin ve politikacıların enflasyonun ne kadar büyük bir tehlike olduğu konusunda yeterince bilinç sahibi olmadığını ileri sürebiliriz.

Ekonomik bunalıma çözüm ararken, bazı noktaların altını öncelikle çizmek yararlı olacaktır.

Türkiye'nin Karşılaştığı Enflasyon Kronik Bir Enflasyondur

Türkiye'nin karşılaştığı enflasyon yüksek düzeyde enflasyondur. Düşük düzeyde veya hiperenflasyon de-

ğildir. Gerçekte üstesinden gelinmesi en zor olan enflasyon budur. Çünkü ekonomide işçi, işveren ve tüketici bekleme ve kararları enflasyonun devam edeceği varsayımına endekslenmiştir. Bunların da ötesinde, başta bütçe ve borçlanma politikaları olmak üzere devletin ekonomi politikaları da enflasyonun yüksek düzeyde devam edeceği varsayımına göre düzenlenmektedir.

Kronikleşmiş böylesine yüksek bir enflasyonun hızının kesilmesi için, kapsamlı ve birbiri ile tutarlı tedbir ve politikaların bir arada yürütülmesi gerekir. Alınacak kısmi tedbirler zaman kaybetmekten öte bir işe yaramayabilir. Çözümler geciktikçe bunalım daha da derinlik kazanacak, çözümlerin güçlüğünü arttıracaktır. Türkiye'de yakın geçmişteki tecrübe bunu kanıtlamaktadır. Ancak, unutmamak gerekir ki, birçok ülke de aynı deneyden geçmiştir. Sonunda bir istikrar programı başarılı olmadan önce, başarı kazandıran istikrar programları uygulanmıştır. Arjantin, Brezilya ve İsrail bunun en iyi örnekleridir.

Uygulanacak programın başarısı, tedbirler teknik yönden güçlü olsa bile, programa ve uygulayıcılara tam bir güven duyulmasını gerektirir. Bunun için de hükümetin kendisini bağlayıcı uygulamaları kabul etmesi ve dış dünyadan programla ilgili destek alması gerekebilir.

İstikrar Programının Başarısı İçin Toplumsal Uzlaşma Şarttır

Programın başarılı olması için toplumda çeşitli gruplar arasında bir uzlaşmanın sağlanması şarttır. Herkesin gereğini kabul etmekle birlikte tutarlı bir politikanın uygulanamamasının nedeni, her şeyden çok böyle bir

uzlaşmanın sağlanamamasıdır. Çeşitli grupların istikrar programının getireceği yükün nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşmaları zorunlu olmakla birlikte fevkalade zordur. En azından orta vadede istikrarın herkese yararlı olacağıının anlaşılması ve küllfetlerin de adil bir şekilde dağılacağıına inanılması gerekir. Yükün büyük kısmıyla düşük gelir grupları tarafından üstlenilmesi beklentisi ve olasılığı, istikrar programı uygulamasını güçleştiriyor.

Uzlaşma konusunda birkaç şey daha söylemek yerinde olur. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde, olası bir istikrar programından etkilenecek taraflar, yükün daha büyük kısmının karşı tarafca üstlenilmesi için dayanabildikleri sürece bekleyeceklerdir. Bu süre içinde de durumlarını devam ettirebilmek için tedbir alırlar. Sonunda taraflardan birisi bu beklemeden kazançlı çıkacaktır. Toplumsal uzlaşma bu bekleme süresini kısaltacak ve program uygulamasına karşı bir direnmeyi azaltacaktır. Yukarıda açıklanan nedenlerle hiperenflasyona karşı bir program üzerinde anlaşılması görece olarak daha kolaydır. Çünkü, bir anlamda herkesin sırtı duvara dayanmıştır ve gecikmeden bütün gruplar ciddi olarak etkilenmektedir.

İstikrar programının zamanlaması da önemlidir. Bu konuda görüşler çeşitli olmakla birlikte, kanımca programın kısa sayılabilecek bir sürede bazı önemli amaçlarını gerçekleştirmesi gerekir. Aksi halde, programa olan direnç artar ve hükümetler geri adım atmak zorunda kalabilir.

İstikrar Programı Geniş Kapsamlı ve Tutarlı Olmalıdır

Yukarıdaki açıklamalar yüksek enflasyon ortamında uygulanacak is-

tikrar programının geniş kapsamlı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Uygulanacak politikaların bir bölümü ortodoks tedbirler denilen ve her istikrar programında görülen tedbirlerdir. Yüksek enflasyonla yaşayan ülkeler buna ek olarak, heterodoks denilen gelir politikası tipinde tedbirleri de uygulamaktadır. Dolayısıyla bu tedbirler de gündemde olmalıdır. Daha da önemlisi, istikrarın kalıcı olması için çeşitli alanlarda yapısal sayılabilecek tedbirlerin de aynı anda uygulamaya geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kamu Finansman Dengesinin Kurulması Şarttır

Gerçekçi ve tutarlı bir programın içeriğine gelince, her şeyden önce kalıcı bir kamu kesimi finansman dengesinin kurulması şarttır. Bu olmaksızın diğer tedbirlerin sonucu sağlaması beklenmemelidir. Bugüne kadar yapılan uygulamalarda maliye politikası bir tarafa itilmiş, hatalı bir şekilde döviz ve faiz politikalarına bel bağlanmıştır.

Kamu kesiminin finansman dengesinin kurulmasında dokunulmayan hiçbir alan kalmamalıdır; hiçbir alan tabu olarak görülmemelidir. Bugün en çok konuşulan yeni gelir kaynaklarının bulunmasıdır. Kanımca asıl sorun kamu harcamalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bütün harcamalar ve bu harcamaları doğuran faaliyetler yeniden gözden geçirilmelidir. Kamunun üstlenmesinde artık yarar bulunmayan program ve faaliyetler tasfiye edilmelidir.

Ayrıca, birçok hizmetin maliyetinin kabul edilemeyecek kadar yüksek olduğu genellikle kabul edilmektedir. Türkiye'de kamu kesiminde özellikle son yıllarda artan korkunç bir israf

vardır. Konu yalnız personel sayısındaki artış değildir. Başta otomobil ve konut olmak üzere, her alandaki israf büyüktür. Bu nedenlerle kısa dönemde yapılabilecek kısıtlamalar ötesinde, temelde bir reforma olan ihtiyaç açıktır. Kamu kesiminde böylesine temel bir yeniden düzenleme yapılmadıkça, ek vergi gibi tedbirlerin yeni kaynak israfından ötede bir işe yaramayacağını düşünüyorum.

Kamu iktisadi kuruluşlarının açıklarının kapatılması konusunda bütçe ve Merkez Bankası desteğinden vazgeçilmelidir. Destekleme alımı politikaları asgariye indirilmeli, kamunun çeşitli alanlarda yapmaya devam ettiği sübvansiyonlara son verilmelidir. Örneğin, tarım kesiminde desteğe ihtiyacı olmayan bir grup çiftçi gübre sübvansiyonundan yararlanmaktadır.

Özelleştirme Etkili Bir Şekilde Ele Alınmalıdır

Özelleştirme konusunun bugün olduğundan çok daha etkili bir şekilde ele alınması ve nispeten kısa bir dönemde sonuç alıcı uygulamaların gerçekleştirilmesi zorunludur.

Sosyal güvenlik sistemi ile ilgili reformların bir an önce ele alınması kaçınılmazdır. Çünkü, bugünkü sistemin devamına çalışılması halinde karşılaşılabilecek açıklar kısa bir süre içinde çığ gibi büyüyebilir.

Bir başka konu, bütçeden yapılan harcamaların önemli bir kısmı iç borç faizi ödemesine gitmektedir. Bu borçlarla ilgili bazı düzenlemelere gitmeksizin kamu kesiminin açığını kapatmak olası gözükmemektedir. Ancak, bu alan da daha önce belirtilen alanlar gibi tabu görülmektedir.

Kamu harcamalarında yapılması

zorunlu düzenlemelerin yanında kamu kesiminin gelirlerini arttıracak tedbirlere ihtiyaç vardır. Vergi reformu gereksinimi Türkiye'nin gündeminden hiç inmeyen bir konudur. Vergi sisteminin basitleştirilmesi, verginin daha geniş bir tabana yayılması ve vergi idaresinin güçlendirilmesi, gündemdeki konulardır. Bunların bir an önce uygulamaya geçirilmesi gerekir. Bu arada şimdilik gündemden kaldırılmış gibi gözüken menkul değerler alanında rantlar üzerinden alınacak vergiler konusu geciktirilmemelidir.

Gerçekçi Bir Döviz Kuru Politikası Güdülmalıdır

Uygulanacak bir istikrar programında döviz kuru bugün olduğundan daha gerçekçi bir baza oturtulmalıdır. İstikrar programı uygulamaya geçtiğinde döviz kuru gerçek değerini bulmuş olmalıdır. Bunun yanında, döviz kurunun bir nominal çapa olarak kullanılıp kullanılmayacağı kararlaştırılmalı, buna göre destekleyici tedbirler alınmalıdır.

Merkez Bankası'nın ve para politikasının hükümetlerin günlük politikalarının dışına çıkarılması zorunludur. Hükümetler otomatik olarak ve dolaylı yollarla Merkez Bankası olanaklarını diledikleri gibi kullanmamalıdır. Bu, ancak Merkez Bankası'na bir ölçüde bağımsızlık sağlamak ile mümkün olabilir. Merkez Bankası tarafından istikrar programını destekleyici bir para programı hazırlanmalıdır.

Daha önce de belirtildiği üzere, bazı ülkelerde uygulama alanı bulan fiyat ve ücretleri içeren bir gelir politikası üzerinde durulabilir. Ancak bu, devlet işveren ve işçi kesimleri arasında tam bir uzlaşmayı gerektirir.

Cumartesi açık banka!

Tüm Türkiye'de.

Bütün Garanti şubeleri, her Cumartesi*
13.00-17.00 arası açık.
Siz de, size haftada bir gün daha kazandıran
bir bankanız olsun istemez miydiniz?

**Resmî tatil ve bayram günleri hariç.*

Başka bir arzunuz?

Görüşler

BAHRİ ERSÖZ

Türkiye'nin Ekonomik Problemlerinin Çözümü İçin Bir İşadaminin Görüşü (*)

SEMİNERİMİZİN programına bakıp bana ayrılan konunun başlığında «Türkiye'nin Ekonomik Problemlerinin Çözümü İçin İş Dünyasının Görüşü» ibaresini gördüğüm zaman, şu anda herhangi bir kuruluşu temsil etmediğim ve geniş bir araştırma da yapmadığım için, başlıktaki «İş Dünyasının» ibaresini «Bir İşadaminin Görüşü» olarak değiştirmeyi uygun buldum. Hazırlık Komitesi'nin beni bağışlayacağını ümit ederim. İş dünyasının görüşü bu seminerde ve benzer seminer ve platformlarda siz katılımcıların katkıları ile ortaya çıkacaktır.

Benden evvel söz alan çok değerli konuşmacılar; «Türk ekonomisinin bugünkü durumu ve bugüne nasıl gelindi?», «Türk ekonomisindeki mevcut problemlerin halli için kısa ve orta vadeli politika ve stratejiler», «Enflasyonu aşmak için milli mutabakat sağlanması» konularını işlediler. Bura-

da öne sürülen görüşlerin tümüne katılıyorum. Bu görüşlere daha değişik, daha orijinal fikirler getirerek katkıda bulunabileceğimi de zannetmiyorum. Ancak, bazı hususları vurgulama bakımından görüşlerimi arzetmek istiyorum.

İş dünyası nasıl bir ekonomik ortam ister?

- Tek haneli bir enflasyon.
- Enflasyonun birkaç nokta üstünde kredi faizi.
- Dünya piyasalarına uygun, ham madde, enerji, finansman temin imkânı.

(*) **Dergi'nin Notu:** Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu tarafından 11 Nisan 1996 günü TÜYAP'da düzenlenen «Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları» konulu seminerde yapılan konuşma metni.

- Yatırım, inşaat, üretim, satış ve ihracat sürecinde engelleyici ve geciktirici mevzuat ve bürokrasinin kaldırılması veya aza indirilmesi.
- Vergi, fon vesairenin makul seviyelere indirilmesi.
- Barışçı bir endüstri ilişkileri.
- İstikrar ve güven.

Sanayici ve işadamları için bu sayılan hususların hepsi de çok önemlidir. Fakat sonucusu, istikrar ve güven, kanımca hepsinden daha önemlidir.

Evet, iş dünyası zamanla iki haneli, hatta üç haneli enflasyona, enflasyonun kırk-elli, hatta üç-beşyüz üstündeki faizlere, devamlı artan hammadde, enerji fiyatlarına az çok ayak uydurabiliyor. Fakat bunların ne zaman ne kadar değişeceğini bilinmemesi ve kestirilememesi ise iş âlemini çaresiz bırakıyor.

Lintinşitayn Prensi Divan Otel'i'nde «Kaos Ekonomisi» diye bir konferans vermişti. Kur paritelerinin artık eskisi gibi uzun müddet sabit kalmayıp her gün değiştiğinden, enflasyonların iki haneli rakamlara tırmandığından, faizlerin yükseldiğinden ve devamlı değiştiğinden bahsediyor ve «Artık işadamları bu kaos ekonomisine ayak uydurmaya alışmalıdır.» diyordu. Ben bu zati dinlerken, herhalde «kaos ekonomisi»ni Türk işadamlarından daha iyi kimse bilemez diye düşündüm. Biz kırk-elli yıldır bir kaos ekonomisi içinde yaşıyoruz.

DPT'nin plan hedefleri de hükümetin bütçe hedefleri de hiçbir zaman tutmuyor. Ekonomimiz bir ileri, bir geri giderek zikzaklar çiziyor. Bu durumda iş âleminin uzun vadeli yatırımlar yapması, dünya piyasaları ile rekabet ederek ihracatını büyük ölçüde artırması beklenemez.

İş âleminin istediği ve beklediği, önündeki üç-beş seneyi görebileceği istikrarlı bir ekonomik ortamdır. Ve elbette böyle bir ortam içerisinde yukarıda bahsettiğimiz tek haneli enflasyon ve faiz, dünya piyasa fiyatlarında hammadde, enerji ve diğer hususların tahakkukudur.

Buradan çözümlere geçmek istiyorum.

Türkiye'nin ekonomik problemlerinin çözümünün reçeteleri daha önce konuşan çok değerli ilim adamları ve iktisatçılar tarafından açıklandı. Bunların Sayın Parti Başkanlarımız ve bürokratlarımız tarafından da bilindiğine inanıyorum. Fakat, yalnız bilmek yetmiyor. En az bilmek kadar, hatta ondan da fazla önemli olan yapabilmek ve yapmaktır. Genellikle iş burada aksıyor.

Rayından çıkmış olan ekonomileri tekrar rayına oturtmak için acı reçetelere ihtiyaç vardır. Bu da halkın bazı fedakârlıklara katlanması demektir. Bunu halktan dinlemek için de önce milletvekillerimiz ve devleti idare edenlerin örnek olmaları, israftan kaçınarak azami tasarrufa riayet etmeleri ve milletçe yapılacak fedakârlığı, mümkün olduğu kadar geniş kitlelere ve eşit olarak yaymaları gerekir. Ancak, bu şekilde kamu oyunun geniş desteği sağlanabilir.

Anayol Hükümeti'nin kuruluşu iş dünyası tarafından memnunklukla karşılanmıştır. Esasen iki partinin programları birbirine çok yakındır. Hükümet, Demokratik Sol Parti'nin de kat-

Anayol Hükümeti'nin kuruluşu iş dünyası tarafından memnunklukla karşılanmıştır. Esasen iki partinin programları birbirine çok yakındır. Hükümet, Demokratik Sol Parti'nin de kat-

kısı ile Meclis'de yüzde ellibeş gibi önemli bir desteğe sahiptir. İleride tek bir çatı altında birleşme niyetleri de açıklanmış olan iki koalisyon ortağı, artık, geçmiş hesapları ve gelecek seçimlerde kendi partileri lehine puan toplama taktiklerini bir kenara bırakarak, uyum içerisinde, hızlı, etkili kararlar almaya koyulmalıdır. Reform mahiyetinde kanunların çıkarılabilmesi ve kararların tatbik edilebilmesi için kamuoyunun desteğini almaları, bunun için de halkın güvenini kazanmaları şarttır.

Milletvekillerinin yasama faaliyetleri dışındaki dokunulmazlıkların kaldırılması, yolsuzlukların, rüşvetin, vergi kaçaklarının üzerine gidilmesi, güven konusunda hükümete iyi bir puan kazandırabilir.

Memur ve işçilerin ücretleri son yıllarda enflasyonun altında kalmıştır. Önümüzdeki günlerde bu kesimin, ücretlerinin yükseltilmesi konusunda baskıları gelecektir. Bu baskıları göğüsleyebilmek için, geçici hükümet zamanında kurulmuş olan Sosyal Güvenlik Konseyi'nin, Devlet, İşçi ve İşveren taraflarının eşit şekilde temsil edildikleri yeni bir yapıya kavuşturulduktan sonra aktif olarak devreye sokulması, işçi ve memur ücretlerinin ve genellikle endüstri ilişkilerini ilgilendiren konuların, bu konseyde tartışılarak bir karara varıldıktan sonra uygulamaya konulması, hükümetin işini büyük çapta kolaylaştıracaktır.

Kamuoyunun desteğini kazandıktan sonra, Millet Meclisi'ndeki çoğunluk ile, ekonomik problemlerin çözümü için gerekli olan köklü tedbirlerin alınması mümkün olacaktır.

Konuşmamı bitirirken bir hususa

değinmek istiyorum. Ekonomiyi rayına oturtmak ve kısa bir zamanda enflasyonu tek rakama indirmek üzere İsrail, Meksika ve Arjantin'de tatbik edilmiş olan şok tedbirlerinin alınabilmesi için Türkiye'de şartlar müsait değildir. Bunun için kamuoyunun çok iyi hazırlanması ve Hükümet'in Meclis'de çok büyük bir desteğe sahip olması gerekir. İş âlemi de bu şok tedbirlere iyi bir nazarla bakmamaktadır. Bu sebeple, istenilen nihai hedeflere orta vadede (3-5 yılda) ulaşmak üzere bir plan ve program dahilinde tedbirler alınması, bu tedbirlerin geçici değil, kalıcı ve köklü olması çözüm için en uygun yol olarak görülmektedir.

Kurulacak ekonomik düzen; üretimi, istihdamı, geliri, ihracatı arttırıcı, milli gelirin daha adil bir şekilde dağılımını sağlayıcı bir sistem olmalıdır.

Böyle bir sistemin kurulması için, iş âleminin kendine düşen her türlü vazifeyi yerine getireceğinden emin olduğumu ifade ederek sözlerimi bitiriyorum.

◆ Başkaları için istikbal olan her şey benim için mazidir.

İsmet İnönü

◆ İnsan, yalnız insanlar arasında takdir edilir.

Goethe

◆ Sevmek, insanın kendi kendisini aşmasıdır.

Oscar Wilde

Güzel bir dünyanın içeceği. **EFES Pilsen**

Görüşler

Prof. Dr. ÖZER ERTUNA

Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi

Türkiye Ekonomisi ve Gerekli Stratejiler (*)

1. GİRİŞ: BUGÜNKÜ EKONOMİK DURUMA NASIL GELİNDİ?

1 1980 yılından bu yana Türkiye, ekonomisini dışa açmada önemli başarılar elde etmiştir. 1980 – 1992 yılları arasında kişi başına milli gelir ortalama yılda % 2.7 düzeyinde artmış, dış ticarete hızlı bir yükseliş elde edilmiştir. En önemli gelişme ise dış ödemeler dengesinde gerçekleşmiştir. Bunun neticesi olarak 1989 yılına gelindiğinde Türkiye'nin döviz darboğazını bir daha karşılanmayacak şekilde aştığı inancı yaygınlaşmış ve 1989 yılında bu güvenle tam konvertibiliteye geçilmiştir.

Konvertibiliteye geçişe paralel olarak gene 1989 yılında, Türkiye o yıla kadar başarılı olamadığı enflasyonu kontrol altına alma çabasına girmiştir. Bunun için de, döviz kurları artışlarını enflasyonun altında tutma yolu denenmiştir. Bu yolla, bir taraftan

ithal hammadde maliyetleri düşürülürken, bir yandan da, ucuz ithalatla dahili üretimin terbiye edileceği düşünülmüştür. Kamu borçlanmaları gereğinin yüksek, bu nedenle de faizlerin düşürülemediği bir ortamda, "düşük kur siyaseti" başarılı olmamıştır. Düşük kur artışları yüksek faizlerle de birleşince, kısa vadeli sermaye girişleri (sıcak para girişleri) hızlanmış, bir taraftan dış ticaret açıkları sürerken ekonominin dengeleri bozulmaya devam etmiştir. Her ne kadar 1991 yılında seçim sonucu iktidara gelen Koalisyon Hükümeti programına tutarlı reformlar yapmayı koymuşsa da, ekonomide dengeleri kurucu politikalar

(*) **Dergi'nin Notu:** Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretim Grubu tarafından 11 Nisan 1996 günü TÜYAP'da düzenlenen "Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları" konulu seminerde sunulan tebliğ metnidir.

uygulanamamıştır. Kısa bir süre içinde populist programlara yönelme sonucu reformları ertelemiştir. Bu ortamda 1994 yılı başında dövize hücumla başlayan finansal kriz patlak vermiştir. Krizle ilgili hatalı teşhis ve 5 Nisan tedbirleri finansal krizin ekonomik krize dönüşmesine neden olmuştur. Türkiye ekonomisi, Avrupa ile gümrük birliğine gitme arifesinde, insana ve teknolojiye yatırım yaparak rekabet gücünü arttırmasının gerektiği bir dönemde, krizle uğraşmak durumunda kalmış ve çok kıymetli zamanını heba etmiştir. O günden bu yana, Türkiye hâlâ ekonomik dengesini düzeltecek reformları yapmamıştır.

2. DÜNYADAKİ GELİŞEN ORTAM VE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK DURUMU

Bu ara, dünya çok önemli değişikliklere sahne olmakta ve bu değişikliklerin yeni bir devrim yarattığı konusunda tam bir fikir birliği bulunmaktadır. Hatta bu devrimin dünyamızı, bilim-teknoloji-iletişim üçgeni üzerine kurulu bir yapıya götürdüğü de herkesce bilinmektedir. Oluşan bu yapıda, insan kaynaklarının temel üretim aracı, kalkınmanın hedefinin de insanın yücelmesi olduğu hakikati gün geçtikçe güç kazanmaktadır. Böyle bir ortamda Türkiye hâlâ krizlerle vakit kaybetmektedir. Oysa Türkiye, bir an önce orta vadeli denge tedbirlerine yönelmeli ve uzun vadede küreselleşen dünyada rekabet gücünü arttırıcı çabalara ağırlık vermelidir. Yani, Türkiye kriz yönetiminden vazgeçerek istikbalini inşa edici stratejilere ağırlık vermelidir.

Osmanlı İmparatorluğu, 19'ncu

yüzyılda ortaya çıkan sanayi devrimini kaçırmış olmanın bedelini çok ağır olarak ödemiştir. Türkiye Cumhuriyeti bugün oluşan "insan ve teknoloji" devrimini kesinlikle kaçırmamalıdır. Bu yeni devrimi kaçırmanın faturası çok daha yüklü olacaktır.

Bugün Türkiye dünyada oluşan bu devrimi kaçırmamak için hiç vakit kaybetmeden uzun vadeli hedeflere yönelmelidir. Bunu yapabilmek için ise, kısa ve orta vadeli sorunların plânlı bir şekilde aşılması gerekmektedir.

3. DÜNYADAKİ İNSAN VE TEKNOLOJİ DEVRİMİNİ YAKALAMAK İÇİN NELER YAPMALIYIZ?

Bugün Türkiye gümrük birliğine girmiş bulunuyor. Gümrük birliği deneyiminin bir hüsrarla sonuçlanmaması için, Türkiye küreselleşen bir ekonomik ortamda ve öncelikle Avrupa Topluluğu'nda, rekabet gücünü arttıracak stratejilere yönelmelidir. Türkiye'nin uygulaması gereken ekonomik önlemleri birbirleriyle uyumlu kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler olarak tanımlayabiliriz. Bu ana stratejiler şunlardır:

- Kısa vadede yeni bir kriz yaratabilecek koşulların ortadan kaldırılması,
- Yapısal sorunları çözecek orta vadeli reformların gerçekleştirilmesi ve
- Uzun vadede uluslararası rekabet gücünü ve bölgesel etkinliğini arttıracak hedeflere yönelinmesi.

A. Kısa Vadede Kriz Koşullarının Ortadan Kaldırılması

Enflasyonun Düşürülmesi

Kısa bir dönemde Türkiye'de kriz doğurabilecek koşulların ortadan kaldırılması için ekonomide fiyatlar arası dengeleri kurarak ve koruyarak (enflasyon, faizler, kurlar ve ücretler arası dengeler) enflasyonu düşürücü bir program uygulanmalıdır. Programda fiyatların belirli bantlar içinde yönlendirilmesi gerekecektir. Bu yönlendirmenin serbest piyasa ilkelerine aykırı bir yönlendirme olmaması lâzımdır.

Para ve Maliye Politikaları Arasında Uyum Sağlanması

Böyle bir yönlendirmenin başarılı olabilmesi için iki şart bulunmaktadır. Bunlardan birincisi para ve maliye politikaları arasında uyum sağlanmasıdır. Bu da, enflasyon düşürücü para politikaları uygulanırken bütçe açıklarının kontrol altına alınması anlamına gelmektedir. İkinci şart ise, programın "ulusal bir uzlaşma" çerçevesinde uygulanmasıdır. Söz konusu ulusal uzlaşma;

- İşçi kesimi,
- İşveren kesimi,
- Finans kesimi ve
- Devlet

arasında (hem iktidar hem de muhalefet katılımıyla) gerçekleşmelidir.

Ulusal Uzlaşmanın Uygulanmaya Konulması

Ulusal uzlaşma çerçevesinde;

- Devlet, para ve maliye politikaları ile ilgili taahhütlerde bulunacak ve

faiz kurlarının belirli bantlar içinde düşürülmesi görevini üstlenecektir.

- İşveren kesimi de fiyat artışlarının belirli bantlar içinde olmasını taahhüt edecektir.
- İşçi kesimi ise ücret artışlarının belirli bantlar içinde kalmasını kabullenacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, sap-tanan bantlarda fiyatlar arası dengeler kurulacak ve korunacaktır. Uzlaşmanın temelinde istikrarı sağlamanın külfet ve nimetlerinin hakça paylaşılması yatmalıdır. Kısa bir sürede anlaşılacağı gibi böyle bir programın nimetleri külfetlerinden çok daha fazla olacaktır. Türkiye'yi istikrara götürecektir bu tedbirler paketinin "acı reçete" tanımlanması gerçekçi değildir.

Uygulamadaki En Büyük Güçlük

Böyle bir uygulamada en önemli güçlük, ekonomide mevcut kontratların yüksek bir enflasyon ortamı öngörmüş olmasıdır. Örneğin, mevcut borç-alacak ilişkileri bugünkü yüksek enflasyonun faiz düzeyleri çerçevesinde düzenlenmiştir. Uygulanacak paketin tarafları madur etmemesi, nimet ve külfetlerin hakça paylaşılması için enflasyonun önce yavaş sonra hızlanan bir tempo içinde aşağı çekilmesi gerekmektedir.

B. Yapısal Sorunların Çözülmesi – Orta Vadeli Reformlar

Kriz koşullarının ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlere paralel olarak yapısal sorunların çözülmesi çalışmaları gecikmeden yürütülmelidir. Bu kapsamda;

- Özel sektör reformu,
 - Kamu sektörü reformu,
 - Mali sektör reformu ve
 - Modern bir vergi reformu
- gerçekleştirilmelidir.

Özel Sektör Reformu

Özel sektör reformunun temel hedefi kayıt dışı ekonominin kayda geçmesini sağlamak, şirketlerin kurumsallaşmasına katkılarda bulunmaktır. Türkiye'de kayıt dışı ekonominin boyutları konusunda güven verici tahminler bulunmamakla beraber, ekonomi üzerindeki etkileri göz önünde tutulursa, bu kesimin önemli bir boyutta olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomi geliştikçe, bu kesim kurumlarla ilişkilerinde kayda geçmemiş olmanın sıkıntılarını da çekmektedir. Ekonominin kayda geçmemiş kesiminin kayıt içine çekilmesinin ekonomi üzerinde direkt ve dolaylı çok önemli etkileri olacaktır. Kayıt dışı ekonominin kayıt içine çekilmesi bir yandan özendirici, öbür yandan da engelleyici stratejilerle gerçekleştirilmelidir.

Kamu Sektörü Reformu

Kamu sektörü reformu;

- Bürokrasiyi modernleştirmeyi,
- Tüm kamu kesiminde israfı önleyici ve verim artırıcı tedbirler almayı,
- İlâve olarak da, kamu iktisadi teşebbüslerinin etkinliğini ve verimliliğini artırıcı

bir özelleştirmeyi içermelidir.

● Özelleştirme

Özelleştirme kapsamına bütün KİT'ler girmelidir. Özelleştirme uygulamalarında, gereğine göre ve gerektiği ölçüde;

- Ticarileştirme,
- Şirketleştirme,
- Özerkleştirme,
- Yeniden yapılandırma,
- Yönetimin özelleştirilmesi ve
- Mülkiyetin özelleştirilmesi

zinciri üzerinde ilerlenmelidir.

Tüm özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda yönetimin özelleştirilmesi ve kurumun verimlilik ve rekabet ilkeleri altında yeniden yapılandırılması şarttır. Mülkiyetin özelleştirilmesinin yararlı olmadığı veya gerekmediği hallerde dahi, muhakkak, yönetimin özelleştirilmesi ve yönetimin icratından dolayı sorumlu hale getirilmesi sağlanmalıdır. Özelleştirilen kurumların sermaye yapılarının yeniden şekillendirilmesinin gerektiği durumlarda, yerli ve yabancı kuruluşlarla stratejik ortaklıkların kurulması, halka arz, blok satış gibi özelleştirme teknikleri işletmelerin stratejik konularını göz önünde tutularak uygulanmalıdır. Özelleştirme süreci içinde mülkiyeti devredilecek olan kuruluşların, yeni mülkiyet yapılarının, stratejilerini ve başarılarını destekleyecek şekilde oluşmasına dikkat edilmelidir.

Kamu'nun kalkınmış yörelerdeki ekonomik faaliyetleri mümkün olduğu ve gerektiği ölçüde özel kesime devredilmelidir. Fakat, kalkınmakta öncelikli yörelerde, Doğu ve Güneydoğuda, devlete çağdaş ve rekabetçi ilkeler altında işletmeler kurmada öncülük görevi verilmelidir.

● İsrافی Önleyici Tedbirler

Kamu sektörü reformu çerçevesinde israfların önlenmesi çok önemli ve gereklidir. Ancak, israfların önlenmesi, seyyanen bütçede kesintiler yapılması olayı değildir. Bazı konularda bütçede kesintiler yapılması çok önemli boyutlarda israf yaratabilir. İ-

raf "budama" teknikleriyle önlenmelidir. Budama tekniklerinde gereksiz harcamalar tamamen kesilirken gereken alanlarda ilâve harcamalar yapılır. İsrafın önlenmesinde budanan faaliyetlerde çalışanların yeni beceriler kazandırılarak yeni görevlere kaydırılmaları sağlanmalıdır.

Kamu kesimi reformuyla, devlet yapısı ve işlevlerinin çağdaşlaştırılması gerçekleştirilmelidir.

Mali Sektör Reformu

Mali sektör reformuyla 1992 yılında yapılan Sermaye Piyasası Kanunu değişiklikleriyle oluşturulan çerçeve kapsamında, mali piyasalara, yeni piyasalar, yeni araçlar ve kurumlar kazandırılarak araçlar ve kurumlar arası rekabet geliştirilmeli ve bu suretle bir taraftan tasarruf kazançları artırılırken diğer taraftan para kullanma maliyetleri uluslararası düzeylere indirilmelidir.

Vergi Reformu

Vergi reformunun hedefi;

- Vergi sisteminin sadeleştirilmesi,
- Vergi idaresinin modernleştirilmesi,
- Vergi tahsilatında etkinliğin artırılması ve
- Vergi tabanının yaygınlaştırılması olmalıdır.

Vergi reformu vergi adaletini sağlamalı ve kayıt dışı ekonomiyi kayıt içine alacak özendirici tedbirleri içermelidir.

C. Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılması – Uzun Vadeli Hedefler:

Oluşan yeni dünyada saygın yerini alabilmesi için, Türkiye'nin;

- Dünyadaki gelişmelerin yarattığı fırsat ve tehlikeleri iyi değerlendirmesi,
- Yeni kritik başarı faktörleri üzerinde mukayeseli üstünlükler yaratması gerekmektedir.

Bunun yanında Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik hedefleri arasında;

- Kalkınmanın yurt sathına yayılması ve
- Gelir dağılımının dengelenmesi muhakkak yer almalıdır.

Küreselleşme ve Bloklama

Bugün dünyada bir taraftan küreselleşme, diğer yandan da bloklama (bölgesel işbirlikleri) yaşanmaktadır. Ticaret serbestleşmekte ve üretim esnekleşmektedir. Ekonomik hayatta uluslararası şirketlerin rolleri artmaktadır. Dünyanın herhangi bir kuruluşu, herhaği bir ülkede üreteceği veya ürettireceği bir malı, herhangi bir ülkede satabilecektir. Üretim alanında, verimlilik ve maliyet avantajlarına dayalı kıyasıya bir rekabet hüküm sürecektir. Bugün için maliyet avantajları nedeniyle bir ülkeye yaptırılan üretim, gene maliyet avantajları nedeniyle, yarı başka bir ülkeye yaptırılabilir. Teknoloji transferinin kolaylığı altında maliyet avantajlarının temelde ucuz işçiliğe dayanması tehlikesi vardır.

Marka, Desen, Patent Hakları

Tüm dünyada marka, desen, patent hakları, sanayi çizimleri gibi unsurlar kuvvetli bir koruma altına alınmaktadır. Teknolojiyi, markayı, moda-yı ve imajı üretenler dünya pastasından daha fazla pay alabileceklerdir. Kısa bir deyişle, dünyada başarı faktörleri değişmiştir. Zenginleşmek ve

daha yüksek refah düzeylerine ulaşmak için teknoloji, marka, moda, imaj gibi yeni başarı faktörleri üzerinde rekabet üstünlüğü yaratmak gerekmektedir.

Kalkınmakta Olan Ülkeler İçin Yeni Fırsatlar – Türkiye'nin Durumu

Öyle anlaşılıyor ki, yeni oluşan dünya düzeninde geçmişte olduğu gibi kazananlar ve kaybedenler olacaktır. Kalkınmakta olan ülkeler arasında, ucuz işgücü stratejisiyle yetinmeyip, ürün teknolojisini, markasını, imajını geliştirenler giderek kazançlı çıkacaktır.

Türkiye yeni oluşan dünya düzeninde çok önemli potansiyellere sahip bir ülkedir. Türkiye'nin geniş bir etki alanı ve çok zengin bir coğrafyası ve kültür hazinesi bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi, Rusya ve Türk Cumhuriyetlerinde ortaya çıkan gelişmeler ve İslâm Dünyası, Türkiye'ye teknoloji, marka ve moda gibi kritik başarı faktörleri üzerinde işbirliği yapma imkânları yaratmıştır. Bunlar rekabet ortamında çok olumlu fırsatlar oluşturmaktadır. Türkiye'nin çok önemli bir ekonomik, sosyal ve kültürel etki alanı bulunmaktadır. Bu avantajını kullanarak Türkiye, kolaylıkla ürün teknolojisi, marka ve imaj gibi alanlarda mukayeseli üstünlükler yaratabilir.

5. ÖZET

Özet olarak, günümüzün rekabet ortamında, teknoloji, marka, moda, imaj olarak tanımlanabilecek stratejik başarı faktörlerini üreten insan sermayesidir. Gelişmiş Ülkeler zenginliklerini bu yolla devam ettirebilmektedir. Türkiye bilinçli bir şekilde

insana, eğitime ve teknolojiye yatırım yapmalıdır.

Türkiye'nin uzun vadeli hedefleri arasında yer alması gereken kalkınmanın yurt sathına yayılması, Türkiye'nin çarpık şehirleşme ve bozuk gelir dağılımı ve bunların sebep olduğu sosyal ve politik sorunlarının çözülmesine hizmet edecektir. Kalkınmanın yurt sathına yayılmasında KİT reformu ve özelleştirmeden de yararlanılması gerekir. Bu konuda kamu sektörüyle özel sektör dayanışmasının sağlanması önemli bir rol oynayabilir.

6. SONUÇ

Türkiye yukarıda saydığımız, kriz doğurabilecek koşulları ortadan kaldıracabilecek, yapısal reformları gerçekleştirebilecek, küreselleşen dünyada rekabet gücünü arttıracabilecek programları başarıyla uygulayabilecek ve hızla kalkınabilecek bir ülkedir. Çünkü Türkiye'nin yeterli kadroları, bilgi birikimi ve iyi geleceklere özlem duyan insanları vardır. Gerekli olan Türkiye'nin seçimini doğru yapması, doğru stratejilere yönelmesidir.

◆

Sayın Okurumuz,

1996 yılı abonенizi

yenilediğiniz için

teşekkür ederiz...

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (NİSAN 1996)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carli İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Bankalar
								Kredi
A.B.D.	1.3	2.8	3.0	5.5	-173.4	-152.9	5.75	8.25
Almanya	1.0	1.7	3.6	9.6	61.8	-18.7	3.30	6.00
Avustralya	3.1	3.8	2.4	8.7	-3.8	-17.7	7.50	10.60
Avusturya	1.2	1.5	3.9	6.3	-10.3	-4.7	2.47	8.25
Belçika	0.7	2.0	1.6	13.6	14.9	12.4	3.25	7.25
Danimarka	1.4	1.8	4.3	10.8	4.9	1.6	3.35	6.25
Fransa	0.7	2.3	1.8	11.8	26.6	17.1	3.75	7.00
Hollanda	1.6	2.1	1.1	7.3	18.5	16.5	2.69	4.25
İngiltere	2.0	2.7	3.5	8.4	-19.1	-10.5	5.00	7.00
İspanya	2.6	3.4	4.6	23.9	-24.1	7.7	7.80	9.25
İsveç	1.7	1.7	6.7	7.6	15.2	5.1	6.75	7.30
İsviçre	-0.2	0.9	1.5	4.4	1.3	19.7	2.06	3.75
İtalya	2.3	4.5	4.0	12.1	26.7	17.5	9.50	11.50
Japonya	2.2	-0.2	2.9	2.9	127.4	102.6	0.45	1.63
Kanada	0.6	1.4	1.8	9.7	20.8	-11.7	4.68	6.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 27 Nisan 1996.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Görüşler

Doç. Dr. VEYSİ SEVİĞ

Türkiye Ekonomisinin Bugünkü Durumu Bu Duruma Nasıl Gelindi? (*) (Mali Disiplin Açısından)

TÜRKİYE'de ekonomik gelişmeler üzerinde yapılan çalışmalardan anlaşılacağı üzere, 90'lı yıllarda kamu sektörünün yaşadığı büyük açıklar ve yüksek borçlanma gereği, fiyat enflasyonunun en önemli kaynaklarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Gerçekten kamunun tasarruf, cari tüketim ve net faktör gelirlerine ait büyüklüklerindeki aşınmayı inceleyen modern çözümleri, kamu finansman açıklarının kapatılması halinde, 1990-1993 döneminde yıllık enflasyon oranının % 61'den % 35'e düşeceğini, GSMH'nin düzeyinin de yaklaşık % 3.1 artacağını önermektedir (Yeldan, Erinç; Türk Ekonomisinde Kriz'in Oluşumu, Harp-İş Sendikası Yayınları, s. 82).

1996 yılında ekonomik açıdan yaşadığımız ve gün geçtikçe etkisini geçmişe nazaran çok farklı bir biçimde gösteren olumsuzlukların temel

nedeni, süregelen mali disiplinsizliğin 90'lı yılların başında sona erdirilememiş olmasıdır.

Gerçekte, 1995 yılından bu yana, Türkiye'de kamu gelirlerinin ve kamu borçlanmalarının GSMH içindeki payının gelişimini incelediğimiz zaman, kamu gelirlerinin her zaman kamu harcamalarının altında kaldığını ancak oluşan kamu açığının 1990 yılına gelinceye dek ortalamadan çok fazla bir sapma göstermeden belirli bir gelişim seyri izlediğini görmekteyiz (Önder, Kirmanoğlu, Kartallı; Kamu Açıkları ve Kamu Borçları, Harp-İş Sendikası Yayınları, s. 45).

(*) **Dergi'nin Notu:** Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu tarafından 11 Nisan 1996 günü TÜYAP'da düzenlenen «Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları» konulu seminerde sunulan tebliğ metnidir.

90'lı yılların başında yaşanan ekonomik darboğaz erken seçimi gerekli kılarken, yaşanan ekonomik darboğazlar seçim öncesi propagandalarının nedeni olmuş, ancak daha sonra yapılan seçimden sonra oluşturulan Koalisyon Hükümeti mali disiplinsizliğin önüne geçebilecek önlemleri alma yerine daha önce bozulan dengelemleri daha da bozabilecek uygulamalara yönelmiştir. Aynı olaylar 1995 Aralık ayı öncesinde de yaşanmıştır. Bugün ise Türkiye bu bağlamda, tam anlamıyla bir çıkmaz içerisinde.

Karşılaştığımız ve yaşadığımız olumsuzlukları yokmuş gibi gösterme yerine toplumsal olarak değerlendirmek ve çözmek, geleceği kurtarmak açısından zorunlu olmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda görüşmeye alınmış bulunan 1996 Yılı Bütçesi, bir anlamda sorunları daha da arttıracak bir görüntü sergilemektedir. Bu görüntünün özellikleri üzerinde durmadan önce 1995 yılı da dahil olmak üzere oluşan

konsolide bütçe açıklarına göz atmakta yarar olacaktır (bkz.: Tablo 1).

1996 Mali Yılı Bütçesi için öngörülen en iyimser yaklaşıma göre oluşacak açık miktarı 600 trilyon lira civarındadır.

Konsolide bütçe açıklarının giderek büyümesi, kamu harcamalarını giderek daraltmakta ve karakterini değiştirmekteir. Bugün bütçe harcamaları daha çok faiz ve personel giderleri ödemeleri üzerinde ağırlık kazanmaktadır.

Alt-yapı yatırımlarına bütçeden yeterli payın ayrılmamış olması, bütçe harcamalarının iki ana kalem üzerinde toplanmış bulunması, bir yandan gelir bölüşümünü bozarken diğer yandan bölgesel farklılaşmalara neden olabilecek bir etki göstermektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan açıklamadan da anlaşılacağı üzere, 1987 ile 1994 yılları arasında Doğu ile Batı bölgeleri arasında gelir bölüşümünde ortaya çıkan fark gi-

TABLO 1
Konsolide Bütçe Açıkları
(Milyar TL)

Yıllar	Gelir	Gider	Fark
1990	56.665	68.169	11.504
1991	99.105	130.865	31.760
1992	174.224	221.658	47.434
1993	351.392	485.249	133.857
1994	753.440	899.375	145.935
1995 (*)	1.245.000	1.499.000	254.000

(*) Tahmini

Kaynak: DİE Seçilmiş Kısa Dönemli Göstergeler

derek büyümüştür. Bu fark 1990 yılına kadar daha yavaş, 1990 yılından bu yana da daha hızlı artmıştır.

Türkiye'de kişi başına düşen ortalama gelir 1995 yılı itibariyle 124 milyon lira iken, bu miktar Doğu illerimizde ortalama kişi başına 35 milyon liraya kadar düşebilmekte, Batı'da ise 415 milyon liraya kadar çıkabilmektedir.

Ancak, yapılan bu çalışmalar da ülkemizde 90'lı yıllarda ortaya çıkan olumsuz ekonomik gelişmelerin açıklanması için yeterli olamamaktadır.

Türkiye'de 90'lı yıllarda gelir kavramının özellikleri de büyük değişikliğe uğramıştır. Çünkü üretim dışı alanlardan sağlanan gelirler üretime dayalı gelirlere nazaran hızla artmıştır. Sektörel olarak yapılan çalışmalardan anlaşılacağı üzere, üretim dışı alanlardan sağlanan gelirler; toplam gelirler içerisinde % 50'yi aşan bir eğilim göstermektedir.

Diğer yönden Türkiye'de hızla artan iç borç stokları artık Türkiye bütçesini borç faizine tahsis edilmesi gereken bir cari hesap haline dönüştürmüştür.

Türkiye 1996 yılında aylık olarak ortalama 180 trilyon lira borçlanmak zorundadır. Bu borçlanmanın yaklaşık 60 trilyon liralık bölümü KİT dengesinin iyi kurulamamasından ortaya çıkmaktadır. Nakit dengesindeki bu bozukluk ayda yaklaşık 6-7 trilyon liralık bir transfer ödemesine, yani bir kesimden bir başka kesime gereksiz yere fon aktarılmasına neden olmaktadır.

Bütçe gelirlerinin arttırılması kaçınılmaz hale gelmişken, bu konuda kalıcı çözümlere yönelinmemektedir.

Vergi gelirlerinin arttırılması yönünde yapılan her çalışma tepki ile karşılanmaktadır (Vergi gelirlerindeki gelişmeler için bkz.: Tablo 2).

Vergi gelirlerinde yükümlü sayısının arttırılmaması nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, bir anlamda konuya verilen duyarsızlığı göstermektedir. Son üç yıl içerisinde Türkiye'de gelir ve kazancını beyan eden yükümlü sayısında ortaya çıkan artış oranı % 3 civarındadır. Buna karşılık istatistiki verilere bakıldığında, işyeri sayısı yaklaşık % 7 civarında artmış bulunmaktadır.

Kamu bütçe açıklarının giderek artması, iç borçlanma enstrümanlarını çeşitlendirmiş, mali piyasaların devletle olan ilişkilerine yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu bağlamda özellikle bankacılık kesiminde oluşan kazançların ağırlıklı bölümü kamu kesiminden sağlanmıştır. Bu durum yatırımları olumsuz etkilemiştir. Burada üzerinde durulması gereken konu, kamu kesimi borçlanma gereğinin giderek artmasının, özel kesim yatırımlarının azalması üzerindeki olumsuz etkisidir.

Bilimsel açıdan kamu kesimi borçlanma gereğinin ayrı bir sürdürülebilirlik süresi hesaplanabilmektedir. Ancak, bu süre değişkenlerdeki seçme ve değişkenlere hâkim olma olasılığına göre değişebilmektedir. Türkiye bu bağlamda da şanssız bir ülkedir. Çünkü mevcut değişkenlerin doğruluk tespiti açısından büyük sorunlar taşıdığı bilinmektedir.

Kayıt dışı ekonominin varlığı, bu ekonominin son derece değişken ve kaygan bir zemin üzerinde oturmuş bulunması, çalışmaları zorlaştırmaktadır.

TABLO 2
Son Üç Yılın Karşılaştırmalı Vergi Gelirleri
(Milyar TL)

	1994	1995	1996 (*)
VERGİ GELİRLERİ	594.800	880.000	1.680.000
Gelirden Alınan Vergiler			
- Gelir Vergisi	188.000	299.000	530.000
- Kurumlar Vergisi	42.000	47.200	155.000
Servetten Alınan Vergiler			
- Motorlu Taşıtlar Vergisi	3.300	6.500	15.000
- V. İ. Vergisi	900	1.400	2.200
Mal ve Hizmetten Alınan Vergiler			
- Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	108.000	170.000	335.000
- Ek Vergi	15.600	16.400	34.000
- Taşıt Alım Vergisi	7.500	15.000	26.000
- Akaryakıt Tüketim Vergisi	46.000	95.000	138.000
- Banka ve Sigorta İşlemleri Vergisi	18.000	28.000	36.000
- Damga Vergisi	13.500	20.500	40.000
Dış Ticaretten Alınan Vergiler			
- Gümrük Vergisi	12.500	19.000	41.300
- Akaryakıt Gümrük Vergisi	10.000	15.500	28.000
- Tek ve Maktu Vergi	270	400	150
- İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	62.000	108.000	220.000
Vergi Dışı Normal Gelir	59.200	74.000	110.000
Özel Gelir ve Fonlar	113.000	173.000	337.000

(*) Plan ve Bütçe Komisyonu'nda değişikliğe uğramadan önceki miktarlar.

Görüşler

OSMAN ULAGAY

Enflasyon ve Toplumsal Uzlaşma (*)

TÜRKİYE üç haneli enflasyonla Cumhuriyet tarihinde iki kez karşılaştı.

Türkiye'de enflasyon ilk kez 1980'de yüzde 100'ü aştı. 1960'lı yılları yüzde 6'nın üzerinde bir ortalama GSMH büyüme hızı ve tek haneli enflasyonla yaşayan Türkiye 1970'lerin başında çift haneli enflasyonla yeniden tanıştı. 1977'de dış borç servisini yapamaz duruma düşen Türkiye'de enflasyon 2. Dünya Savaşı yıllarından beri ilk kez yüzde 20'yi geçerek yeni bir tırmanış sürecine girdi. 1977 sonrasında, toplumda ve siyasette uzlaşmanın değil çatışmanın öne çıktığı bir ortamda enflasyonun önce yüzde 50'lere tırmanması ve 1980'de yüzde 100'ü aşması çok zor olmadı.

Bu sürecin 12 Eylül 1980'de bir askeri müdahaleyle sonuçlanması herhalde bir raslantı değildi. Çeşitli

toplum kesimlerinin çatışan taleplerini bir uzlaşmaya dönüştüremedikleri, siyasetin çözüm üretmede acze düştüğü bir ortamda yönetime el koyan askerler, 1980 başında «24 Ocak Kararları» ile uygulanmaya başlanan istikrar programını hedefine vardiirmaya kararlı olduklarını ortaya koydular. Toplumdaki ve siyasetteki çatışmaya yukardan «dur» denmiş, enflasyonu hızla aşağı çekecek bir istikrar programının gerekleri yerine getirilmeye başlanmıştı. Bu uygulama çarpıcı bir sonuç verdi ve 1980'de yüzde 110 dolayına yükselen enflasyon 1981'de yüzde 30'lara indirildi. Bu arada 1979-80

(*) **Dergi'nin Notu:** Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu tarafından 11 Nisan 1996 günü TÜYAP'da düzenlenen «Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları» konulu seminerde sunulan tebliğ metnidir.

yıllarında küçülen ekonomi 1981'den itibaren yeniden büyüme yoluna girmişti.

Ne olmuştu da bu küçük «mucize» gerçekleşmişti?

Kendi içinde uzlaşma sağlayamayan toplum, askeri yönetim altında bir tür uzlaşmaya zorlanmış, ekonominin dengeleri bu ortamda yeniden kurulmuş ve yüzde 100'leri aşan enflasyon hızla aşağı çekilebilmişti. Bu zoraki uzlaşma bazı toplum kesimlerinin aleyhine olmuş, özellikle ücretli-maaşlı kesim ciddi kayıplara uğramıştı ama, ekonominin tıkanıdığı ve enflasyonun üç haneli rakamlara tırandığı sürecin Türkiye'yi bir hiperenflasyona sürüklemesi de önlenebilmişti.

1994 Krizi

Türkiye üç haneli enflasyonla ikinci kez 1994'de karşılaştı. 1981-87 döneminde yüzde 30'larla yüzde 40'larda dolaşan enflasyon 1988'de yüz-

de 75'e tırmanmış, 1989-1993 döneminde ise yüzde 60-70'lerde âdetâ kronikleşmişti. 1994'deki üç haneli enflasyon, 1980'dekinden farklı olarak bu kez piyasada gerçekleşen devalüasyon şokunu izledi. Toplumun yüzde 60-70'lerde bir enflasyonla yaşamaya alıştığı bir ortamda, bazı kesimlerin pastadan daha fazla pay alma çabaları ekonominin dengelerini iyice bozunca TL'nin çöküşü kaçınılmaz olmuş, Cumhuriyet tarihinin enflasyon rekoru bu çöküşün ardından gelmişti.

1994 krizi öncesindeki Türkiye ile 1980 Türkiye'si aslında birçok bakımdan birbirinden çok farklıydı. 1990'ların Türkiye'sinde piyasaların belirleyiciliği büyük çapta artmış, mali sektörünü de liberalleştiren ve dışa açan Türkiye'de ekonominin yönetimi daha karmaşık hale gelmişti. Kayıt dışı ekonominin de büyük pay aldığı bu yeni yapıda iç ve dış piyasaların olası reaksiyonlarını doğru değerlendire-

Yeni Sanayileşen Ülkelerin Ekonomik Performansı (1980/1993 Yıllık Ortalama - %)

	Fert Başına GSMH Büyüme Hızı	Enflasyon Oranı	Yatırım Artışı	Tasarrul/ GSMH (1993)	Yatırım/ GSMH (1993)	İhracat Artışı	Sınai Üretim Artışı
G. KORE	8.2	6.3	11.8	34.7	34.3	12.3	12.1
ÇİN	8.2	7.0	11.1	40.2	41.2	11.5	11.5
TAYLAND	6.4	4.3	11.4	35.9	40.0	15.5	11.0
ENDONEZYA	4.2	8.5	7.1	30.5	28.3	6.7	6.3
ŞİLİ	3.6	20.1	9.6	26.5	28.8	6.6	4.5
MALEZYA	3.5	2.2	6.3	38.1	33.2	12.6	8.2
TÜRKİYE	2.4	53.5	5.6	22.2	27.1	9.1	5.9
BREZİLYA	0.3	423.4	-0.3	21.4	19.2	5.2	0.7
MEKSİKA	-0.5	57.9	0.1	15.9	21.7	5.4	1.7
ARJANTİN	-0.5	374.3	-1.3	16.5	18.4	3.2	0.4

meyen hükümetlerin krize yol açması hiç de zor değildi.

Sonunda korkulan oldu. 1993 yılında mali piyasalardan başlayacak bir krizin gelmekte olduğu belliyken gerekli önlemlerin alınmaması, çeşitli kesimlerin taleplerinin bir uzlaşma ortamında frenlenememesi ve politik kaygılarla ekonominin pompalanması krizi getirdi. Kimileri 1993 yılındaki hızlı büyümeye bakarak bayram ederken mali sektörde başlayan kriz reel sektörlere de yansıdı, üretim hızla daraldı, enflasyon yüzde 130'lara doğru tırmandı.

1994 krizini 1979-1980 krizinden

ayırarak en önemli farklardan biri de bu krizin demokratik süreç içinde atlatılabildiği olmasındadır. Mevcut hükümet «5 Nisan Kararları»nı alıp uygulamaya koyabildi ve bir yılı aşkın sürede enflasyonu yeniden yüzde 60-70 bandına oturtmayı başardı. Faturanın büyük bölümü bir kez daha ücretli-maaşlı kesime ödetilmiş, 1994 yılında ekonominin yüzde 6 küçülmesi göze alınarak iç ve dış açıkların kapatılması yolunda önemli adımlar atılabildiği.

Enflasyonda Konsensüs

1994 deneyimi bize şunu gösteriyordu: Türkiye'de yüzde 60-70'lerde

Türkiye Ekonomisi Hangi Dönemde Nasıl Gelişti? (Yıllık Ortalama Artış/Azalışlar - %)

	GSMH BÜYÜME HIZI	SANAYİDE BÜYÜME	TARIMDA BÜYÜME	ENFLASYON (TEFE)	DIŞBORÇ/ GSMH ARTIŞI	TOPLAM BORÇ/ GSMH ARTIŞI	TL/ DOLAR DEĞER KAYBI
Atatürk Dönemi (1923 - 38)	7.4	9.6	7.6	-2.0	16.0	5.5	-1.8
İnönü Dönemi (1938 - 50)	1.2	1.4	0.5	13.5	-1.7	-0.5	6.7
Menderes Dönemi (1950 - 60)	6.3	8.6	5.4	10.1	-2.8	-5.4	6.1
Ara Dönem (1960 - 65)	5.0	8.5	1.0	4.4	22.9	16.8	12.2
Demirel Dönemi (1965 - 71)	7.3	8.4	4.7	7.4	2.3	0.7	8.9
Koalisyonlar D. (1971 - 80)	4.5	4.8	2.5	35.0	4.2	1.6	19.8
Ara Dönem (1980 - 83)	4.5	6.0	2.1	31.3	8.7	14.5	43.4
Anap Dönemi (1983 - 91)	5.1	6.2	1.7	49.0	0.5	2.4	44.1
DYH - SHP Dön. (1991 - 94)	2.7	1.7	-0.2	85.0	37.7	35.0	109.0
Cumhuriyet Dön. Ortalaması	5.1	6.4	3.5	17.7	2.6	2.6	15.2

bir enflasyonla yaşama konusunda oldukça yaygın bir görüş birliği, bir konsensüs vardı ve bunu sürdürmenin mekanizmaları oluşmuştu ama, yüzde 100'ün üstünde bir enflasyon henüz kabul edilebilir görülüyordu. Ücretlerin enflasyona endekslenmemiş olması ve reel ücretlerin «gerektiğinde» hızla düşürülebilmesi de hiperenflasyona giden tırmanma sürecinin başlamasını önliyordu.

Türkiye'de enflasyonu yüzde 60-70'lerden hızla aşağı çekme ve makul bir sürede tek haneli rakamlara indirme konusunda bir konsensüsün bulunduğunu söylemek ise olanaksızdı. Toplumun çeşitli kesimlerinin böyle bir konsensüse varması için Türkiye'nin belki de daha büyük krizler yaşaması, hiperenflasyona giden yolda mesafe alması gerekiyordu. Tüm toplum kesimlerinin enflasyonun zararlarından korunmayı öğrendiği ve faturayı ödemeyi reddede-

cek bir güce eriştiği noktada hiperenflasyon daha kolaylıkla gündeme gelebilir, hiperenflasyonun faturası ise enflasyonu bünyeden atmak için gerekli olan konsensüsü sağlayabilirdi.

Ancak, daha önce yaşanan örnekler, Türkiye'de siyasi sürecin bu noktaya gelmeden kırılmaya uğradığını gösteriyor. O halde sorulması gereken soru şu oluyor: Siyasette yeni bir kırılmaya yol açmadan enflasyonu bünyeden atacak toplumsal uzlaşmayı gerçekleştirebilecek miyiz?

Türkiye, bu örneklerin de sağladığı derslerle, enflasyonu bünyesinden atacak bir toplumsal uzlaşmayı daha büyük krizler yaşamadan sağlayabilirse, enflasyondan kurtulmanın olanaksız olmadığı görülecektir. Tüm kesimlerin özverisiyle böyle bir uzlaşmanın sağlanamaması halinde ise hiç bir ekonomistin dehası Türkiye'de enflasyonu önlemeye yetmeyecektir.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul TELEFON : (0-212) 518 17 32 • FAX: (0-212) 518 66 43 YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy-İstanbul • AÇIKLAMA: Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • 1996 YILLIK ABONE (KDV DAHİL): 1.200.000 TL; ÖĞRENCİLERE: 720.000 TL • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Nişanca Şubesi 10469-5, İş Bankası Cağaloğlu Şubesi 256319, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME: Yazzevi, Telefon: 512 60 43 • BASKI: Kent Basımevi, Telefon: 629 02 62 • ÇİLT: Esra Çiltevi, Telefon: 544 11 04 • BASKI TARİHİ: 17 Mayıs 1996 • GENEL DAĞITIM: YAYSAT •

Rapor

METİN GÖKER

Endüstri Yüksek Mühendisi

1996 Yılı Başlarında Türkiye Ekonomisi Problemler ve Çıkış Stratejileri

●
**Bugünkü Şartlar İçinde Türkiye'nin Ekonomik
Problemlerini Çözmek Çok Zordur**

●
**Çözümler Yeni Bir Vizyon Yaratarak Bugünkü
Çerçevenin Dışına Çıkmakta Yatmaktadır**

Bölüm I GİRİŞ

1. Bu Raporun Hazırlanışında Uygulanan Ana Metodoloji

Bu rapor, Türkiye ekonomisinin bugünkü durumunu, problemlerini ve bu problemleri halletmek için uygulanması önerilen çözüm stratejilerini sade bir dil ile, ekonomi biliminin teknik jargonunu kullanmadan ortaya koymak için hazırlanmıştır. Dolayısıyla rapor kaleme alınırken aşağıdaki metodoloji takip edilmiştir.

- Mümkün olduğu kadar meselelerin teknik detaylarına girilmemiştir.
- Raporunda, para, faiz, döviz kuru ile ilgili kısa vadeli makro ekonomik politikalar bir tarafa bırakılarak, daha ziyade orta ve uzun vadeli stratejiler, yani ekonomiyi düzeltmek için alınması gerekli yapısal tedbirlerle, hızlı bir kalkınmayı sağlayacak atılım stratejileri üzerinde durulmuştur.
- En önemlisi, konulara bütünlük yani entegre bir yaklaşım getirilmiştir. Meselelerin yalnızca ekonomik boyutları değil, sosyal, politik, demografik yönleri de gerek yapılan analizlerde, gerekse üretilen çözümlerde göz önünde bulundurulmuştur. Bu surette operasyonel ve uygulanabilir çözümlere yöneldiğimizi tahmin ediyoruz.

2. Raporda Üzerinde Durulan ve Vurgulanan Ana Fikirler, Tavsiyeler ve Çözüm Stratejileri

Bu raporda prezante edilen ana fikirleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1983'te işbaşına gelen hükümetin reformist, cesur ve atılımcı politikaları Türk ekonomisinde önemli bir gelişmeye yol açmış, bu dönemde, serbest piyasa düzenine geçilmiş ve Türkiye dünyaya açılmaya başlamıştır. Buna mukabil, gene bu devirde başlatılan ölçüsüz yatırımlar ve üzerinde fazla düşünmeden uygulanan politikalar, bugün çok kritik hale gelen ekonomik problemlerin temelini atmıştır.
- 1987'den bu yana iş başına gelen bütün hükümetler seçim kampanyalarında ekonomiyi düzeltereklerini vaat etmişlerse de, zaman içinde işler iyiye değil bilâkis kötüye gitmiştir. Enflasyon daha da yükselmiş, iç ve dış borçlar çok miktarda artmış, faiz hadleri düşürülememiş, ülke tekrar bir döviz krizine düşer endişesi ile sıcak para girişine dur denilememiş, bütçe açıkları ayyuka çıkmış, gelir dağılımı daha da bozularak orta sınıf ortadan kalkmış, zengin ve fakir arasındaki uçurum büyümüştür. Bu arada 5 Nisan kararları ile noktalanan bir de ekonomik kriz yaşanmıştır.
- İç borçların çok yüksek seviyelere ulaşmış olması, bunların faiz ödemelerinin bütçeye ağır yük getirmesi, dış ticaret açıklarının artışı yüzünden ödemeler dengesinin negatif bakiye verir hale gelmesi, memur maaşlarının ve işçi ücretlerinin bütçenin kaldıramayacağı seviyelere çıkması gibi sebepler yüzünden bugün işbaşına gelen Koalisyon Hükümeti'nin ekonomik problemleri çözme açısından, manevra alanı kalmamıştır. Ya şok tedbirler uygulanacak ve ekonomik büyüme hızının negatife dönmesine göz yumulacaktır, veya alınacak palyatif tedbirlerle vaziyet günü gününe idare edilecektir.
- Kanaatimizce, yapılacak ilk şey kararlı bir şekilde ve taviz verilmeden izlenecek ekonomik açıdan tutarlı para, faiz ve döviz kuru politikaları ile mevcut durumun daha da kötüleşmesini önlemek ve mümkünse ekonomik dengeleri bu seviyelerde kurmaktır.
- Ekonomiyi rayına oturtmak için şok tedbirlerin alınması önerilmemektedir. Bir kere, böyle bir girişim bugün zaten çok sıkıntıda olan geniş kitleleri dayanılmaz bir baskı altına alır ve neticede muhtemelen sosyal patlamalara yol açar. İkinci olarak, yapısal tedbirler alınmadan ve ekonominin temeli düzeltilmeden alınacak şok tedbirlerin devam ettirilebilir hiçbir faydası olmaz. Bu hakikat 5 Nisan kararlarının uygulanması neticesinde ortaya çıkmıştır.
- Bütçe gerçekçi hesaplar üzerine oturtulmalı ve kabul edildikten sonra çok sıkı bir bütçe disiplini uygulanmalıdır.
- Özelleştirme, devletin yeniden yapılandırılması ve küçültülmesi, işçi ve memur sayılarının azaltılması, israfın önlenmesi gibi yapısal tedbirlerin alınmasına ivedilikle başlanmalıdır.
- Yapısal tedbirleri uygulamak son derece güçtür. Çünkü:
 - Zaman içinde gerekli önlemler alınmadığı için problemler çok kritik hale gelmiştir.
 - Yapısal tedbirlerin uygulanması, politik ve sosyal faktörleri içermektedir. Bu uygulamada ileri gidilirse, bir politikacının politik hayatını sona erdirebilir.
- Türkiye, yukarıda sıralanan tedbirleri başarı ile uygulayabilirse, zaman içinde enflasyonunu makul seviyelere çekip, ekonomik dengeleri kurabilir ve % 4-6'lık bir kalkınma hızını gerçekleştirebilir. Kanaatimizce bu, Türkiye'nin gelişmiş ülkeler liginde oynayabilmesi, Avrupa Topluluğu'na girebilmesi için yeterli değildir. Bizim daha büyük ve daha

cesur hedeflere yönelmemiz lâzımdır. Meselâ, kalkınma hızı % 9-12 seviyelerine çıkarılmalı, Türkiye'nin ihracaatı yılda 100 milyar dolar olmalıdır. Bugünkü ekonomik şartlara bakıldığında, bunlar hayal gibi görünse bile ülkenin bu potansiyeli vardır.

- Bu yüksek kalkınma hızı hedeflerini tutturmak için Türkiye'nin bir yörünge atlaması, yani quantum sıçraması yapması gereklidir. Bugünkü şartlar devam ederse, bu sıçrama gerçekleştirilemez.
- Kanaatimizce de quantum sıçraması ancak hızlı bir sanayileşme ile mümkündür. Türkiye'nin vakit geçirmeden yüksek teknoloji sanayi kollarına geçmesi, kendi teknolojisini kendi üretir hale gelmesi ve dünya pazarlarına açılarak globalleşmesi gereklidir.
- Yukarıda söylenenleri yapmak ise bugünkü şartların ve çerçevenin dışına çıkarak yeni bir vizyon geliştirmekle mümkündür. Dolayısıyla, Türkiye'nin ileriye görebilen yöneticilere ihtiyacı vardır.

Yukarıda, ekonomik durumu düzeltmek için alınması tavsiye edilen tedbirler sırasıyla belirtildi. Burada son olarak üzerinde durmak istediğimiz nokta şudur. Bu tedbirlerin sırayla alınması şart değildir. Bu tedbirlerin hepsi EŞ ZAMANLI olarak uygulanmalıdır.

3. Türkiye'nin Ekonomik Durumu ile Bir Şirketin Yönetimi Arasındaki Paralelizm

Türkiye ekonomisinin bugün içinde bulunduğu durumu bir şirketin yönetiminden misâl vererek açıklayabiliriz:

Örnek olarak alınan şirkette işler iyi gitmemektedir. Şirket rekabet gücünü kaybetmiştir. Teknolojisi geri, üretim tesisleri eski, işçileri eğitimsiz ve disiplinsiz. Yönetim kademeleri performans gösteremiyor. Üretilen mamuller kalitesiz, dizaynları iyi değil, müşteriye cazip değil. Üstelik fiyatları da rakip mamullere karşı daha pahalı. Pazarlama teşkilâtı da doğru dürüst çalışmıyor. Bütün bunların neticesi olarak şirket malını satamıyor, satsa da kâr edemiyor. Gelirler az, masraflar yüksek. Şirket bilançosu birkaç seneden beri zarar gösteriyor, yani bütçe açık veriyor. Açıkları kapamak için şirket borçlanma yoluna gidiyor, bu suretle işi devam ettirebiliyorlar. Fakat yıllar geçtikçe artan borç faizleri masrafları daha da yükseltiyor. Bankalar da artık bu şirkete kredi vermek istemiyorlar. Şirket ancak tefecilerden çok yüksek faizlerle borç bulabiliyor.

Şirket sahibi veya genel müdürü bu durumu kurtarmak için kendisine çok yüksek maaşla çok iyi bir «Finansman Müdürü» arıyor. Yeni müdür kabiliyetlerini kullanarak bankalarla arayı düzletecek, yeni krediler bulacak, belki şirketin bazı gayrimenkullerini satarak yeni kaynaklar yaratacak ve neticede nakit akışını dengeliyerek şirketi batmaktan kurtaracaktır. Yeni finansman müdürünün yukarıda açıklanan şekilde işi bir süre götürmesi mümkün. Fakat şirket zarar etmeye devam ederse, bunun da kısa zamanda sonu gelecek. Yapılacak şey finansman müdürünün şirkete kazandırdığı zamandan istifade ederek esas problemi çözmek. Yani şirketi kâra geçirmek. Teknolojiyi yenilemek, işçileri eğitmek, organizasyonu tekrar çalışır hale getirmek, kaliteyi yükseltirken maliyetleri düşürmek, yeni mamulleri piyasaya sürmek vb.. Kısacası şirkete rekabet gücünü tekrar kazandırmak.

Türkiye'nin bugünkü durumuna baktığımızda hemen hemen aynı şeyleri görmek mümkün. Bütçe devamlı açık veriyor. Bunu gene devamlı olarak iç ve dış borçlarla kapatmaya uğraşıyoruz. İhracat az, ithalat çok, neticede dış ticaret açıkları ortaya çıkıyor. Bu

açıklar turizm, işçi gelirleri ve bunun gibi kalemlerle kapanmıyacak kadar büyük. Dolayısıyla, dış ödemeler dengesi açık veriyor. Bu, döviz sıkıntısı yaratıyor. Bunu gidermek için çaresiz olarak sıcak para operasyonlarına göz yumuyoruz. Bunun neticesi olarak memleket giren dövize dolar üzerinden % 30-40 faiz ödüyoruz.

Devleti idare edenler, finansman müdürü misali, durumu para, faiz ve kur politikaları-na dayanan tedbirlerle kurtarmaya çalışıyorlar. Bunlar lüzumlu, ama yeterli değil. Bu tedbirlerin kazandırdığı zamandan istifade edip kanayan yarayı durdurmak lâzım. Gelir ve giderleri dengeliyerek bütçe açıklarını kapamak, ekonomiyi canlandırarak milli geliri arttırmak, buna bağlı olarak daha fazla vergi toplamak, ihracaatı arttırmak, dış ticaret açıklarını asgariye indirmek gibi...

Açıkça görüldüğü üzere, makro ekonomik tedbirler yanında yapısal düzenlemelere gidilmedikçe, Türkiye'nin ekonomisinin rayına oturtulması imkânsızdır.

Bölüm II

Ekonomiyi Bu Hale Nasıl Getirdik?

Ana Nedenler

1. Doğu Asya Ülkeleri mucizeler yaratırken Biz niye kalkınamadık?

1960'lı yılların başlarında Güney Kore'nin fert başına milli geliri Türkiye'ninkinin yarısı kadardı. İhracaatı yok denecek kadar azdı. Üstelik ülke 1950'li yıllarda Kuzey Kore ve Çin ile yapılan savaşta yorgun düşmüş, memleket yakılıp yıkılmıştı. Aradan geçen 30 sene içinde Güney Kore işe sıfırdan başlayarak hızla gelişti, kalkındı. Biz ise bitmez tükenmez politik çekişmeler, birbirini takibeden ekonomik krizler içinde bocaladık durduk.

Bugün Güney Kore'nin fert başına milli geliri 8-9.000 dolar civarında, bizimki ise 2.650 dolar. Güney Kore'nin yıllık ihracatı 100 milyar dolar, Türkiye hâlâ ihracaatını 25 milyar dolara çıkaramamış vaziyette. Son hazırlanan 5 yıllık planın ihracaat hedefi ise beşinci yıl sonunda sadece 45 milyar dolar.

Gene bugünkü durum itibarıyla Güney Kore'nin sıfırdan başlayarak kurduğu bir otomobil endüstrisi var. Kendi otomobillerini kendileri geliştirip kendileri dizayn ediyorlar ve kendi markaları altında bütün dünyaya pazarlıyorlar. Üretilen bu otomobiller uluslararası piyasalarda, Japon, Amerikan ve Avrupa otomobilleri ile başa baş rekabet edebiliyor. Biz ise ancak FIAT, RENAULT ve TOYOTA'nın dizayn ettiği otomobilleri üretebiliyoruz ve otomobil ihracaatımız yok denecek kadar az.

Ayrıca, Güney Kore elektronik ve bilgisayar endüstrilerinde de dünyada söz sahibi. Mikro yonga üretiyor ve bu konuda Japonlara rakip oluyor. Güney Kore'nin demir-çelik, kimya, gemi inşa gibi klâsik sanayi kolları da dünya standartlarında gelişmiş durumda. Güney Kore ne yaptı ki bunu başardı, biz ne yaptık ki âdetâ yerimizde saydık? Bu soru sorulduğunda, klâsik cevap hazır: «Güney Kore diktatörlükle idare edildiğinden ekonomik disiplin sağlanabildi ve kalkınma gerçekleştirildi. Demokrasi ile idare edilen Türkiye'de bu performans göstermek mümkün değildi.» Acaba işin doğrusu böyle mi?

Bir kere diktatörlük ekonomik kalkınmayı destekleyici bir rejim olsaydı, dünyada dik-

tatörlükle idare edilen bütün ülkeler çoktan Güney Kore gibi kalkınırlardı. Güney Amerika ve Afrika'daki diktatörlükle idare edilen devletlerin hali herkesin malumu. İkinci olarak, Dünya Bankası, geçtiğimiz yıl «East Asian Miracle – Doğu Asya Mucizesi» başlıklı kapsamlı ve ciddi bir rapor yayınladı. Bu raporda, Güney Kore'nin de ekonomik kalkınmasına geniş çapta yer veriliyor ve kalkınma sürecinde alınan ekonomik kararlar tek tek inceleniyor.

«Doğu Asya Mucizesi» raporuna baktığımızda şunu açıkça görmek mümkün. Güney Kore'nin kalkınma sürecinde aldığı kararların hiçbirinin mucizevi bir yanı yok. Yalnızca, ekonomi biliminin ve mantığın öngördüğü doğru kararları almışlar ve uygulamışlar. Aynı doğru kararların demokrasi ile idare edilen Türkiye'de de alınıp uygulanmaması için hiçbir sebep yok.

Şimdi nerelerde hata yaptığımızı kısaca ve selektif olarak görelim.

2. Makro Ekonomik Dengelerin Bozulmasına Sebep Olan Devletle İlgili Ana Nedenler

Bunlar çoğunlukla bilinen şeyler olduğu için aşağıda kısaca özetlenmişlerdir.

Hesapsız Kitapsız Kamu Yatırımları

Otoyollar, telekomünikasyon şebekeleri, barajlar vb. alt yapı yatırımlarına avuç dolu su para dökülmüştür. Tabiatıyla bu yatırımlar ülkenin kalkınmasına büyük katkıda bulunmuşlardır. Yapılan hata, bu projeleri tahakkuk ettirmek için yapılan iç ve dış borçların nasıl ödeneceğinin hesaba katılmamış olmasıdır. İyi bir fizibilite etüdünde bu nakit akışı tablolarının, gerçekçi bir şekilde, muhakkak yer alması icap ederdi. Bu konuda geçmişten de ders alınmamıştır. Bunların neticesinde iç ve dış borç yükleri artmış, bütçe açık vermemeye başlamıştır.

Enflasyonu Düşürücü Ciddi Tedbirler Alınmaması

- Populist politikalar takip edilmeseydi.
- Her seçimden evvel seçim ekonomisi uygulanmasaydı.
- Devletteki israfı önleyici tedbirler alınsaydı,
- Memur sayıları aşağı çekileceğine her yeni iktidara gelen hükümet tarafından 100.000 artırılmasaydı,
- Reform yapılamasa bile mevcut vergi sistemi dahilinde kaçaklar önlenbilseydi,
- Özelleştirmede hızlı hareket edilip elde tutulur neticeler elde edilseydi,
- İşçi ücretleri enflasyona indekslenmekle beraber, politik baskılar neticesinde bunun üzerinde zam verilmeseydi,
- Memleketin bütünü için bir ücret skalası geliştirilebilseydi,
- Makro ekonomik dengeleri düzeltebilmek için hafif yollu kemer sıkma politikaları zaman içinde uygulanabilseydi,
- Sanayileşme ve ihracat biraz daha fazla desteklenebilseydi,
- Politikacılar parti içi problemlerin hallinden, diğer partilerle mücadelelerden ve seçim yatırımlarından vakit bulabilip memleket meselelerine biraz eğilebilselerdi,

- Enflasyonun devlet için dolaylı bir vergi toplama yolu olmayıp ekonominin gelişmesini baltalayan ciddi bir problem olduğu anlaşılabilseydi;

bugün enflasyon makul seviyelere çekilebilirdi. Bunun yapılabileceğini, politikacılar da biliyorlardı ve ekonomi danışmanlarına dayanarak her seçimden evvel her parti enflasyonu 1-2 sene içinde % 10'un altına indirmeyi vadediyordu. Maalesef bugüne kadar hiçbir vaat gerçekleşmedi. Niye? Yukarıda sıraladığımız politikalar yüzünden.

Devletin Her Kademesindeki Sınırsız İsrafa Son Verilememesi

Bu sınırsız israfın herkes farkında ve işbaşına gelen her iktidar bunu önlemek için genelgeler yayınlıyor. Fakat neticede herkes bildiğini okuyor ve israf devam ediyor. Niye?

- Baştan devletin üst kademelerinde bulunanlar kendi koydukları kaidelere kendileri riayet etmiyorlar. Lüks makam arabaları, lüks bürolar, uçaklar hatta yeni ve daha lüks binalar. Bir devlet adamının değeri başardığı işler ve memlekete yaptığı hizmetlerle ölçülür. Lüks makam arabaları, binalar, bürolar bu değeri arttırmaz.
- Devleti yönetenler teşkilatlarına hâkim değiller. Aşağı kademelerde ne olup bittiğinin farkında değiller. Tasarruf genelgesi de olsa, işini bilen, kitabına uydurup istediği harcamayı yapabiliyor.

Rant Ekonomisinin Doğuşuna Müsaade Edilmesi, Hatta Bunun İçin Gerekli Alt Yapının Hazırlanması

Devlet bono ve tahvilleri, buna paralel olarak banka mevduat hesapları, repo, akıllıca oynayan profesyoneller için borsa çok kârlı yatırım sahaları haline geldi. Bu suretle Türkiye'de rant ekonomisi doğdu. Bunun neticesi olarak da:

- Herkes rant elde etmeye yöneldi. Çalışarak, birşeyler başararak, ekonomiye katkıda bulunma fikri kafalardan silindi.
- Meşakkatli ve riskli bir meslek olan sanayicilik cazibesini kaybetti. Sanayicilerin çoğu da rant avcılığına soyundu.
- Bu, sınai yatırımların yavaşlamasına etken bir faktör oldu.
- Rant gelirleri vergilendirilmediğinden veya vergilendirilemediğinden ülkede kolay ve zahmetsiz para kazanan hiç de küçümsenemeyecek büyük bir rantıye grubu teşekkül etti. Bunlar lüks mallara ve hizmetlere çılginca para harcamaya başladılar. Bazı politikacılar bu refah düzeyine bakarak memleket kalkındı zannettiler.
- Rant ekonomisi diğer etkenlerle birlikte gelir dağılımını kolayca düzeltilemeyecek şekilde bozdu. Orta sınıf silinmeye yüz tuttu.

Devletin Yapacağı Bazı Hizmetlerin Özelleştirilememesi

Devlet eğitim, sağlık ve sosyal güvence gibi bazı asli hizmetlerini özelleştirmek için çaba harcadı. Fakat bunda muvaffak olamadı. Çünkü:

- Özel sektör tarafından sunulan hizmetler çok pahalıydı ve ancak çok zenginler bu hizmetlerden yararlanabiliyorlardı.
- İkincisi, bu konuda özelleştirme yanlış anlaşıldı. Gelişmiş batı ülkelerinde eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin özel teşekküller tarafından verilmesi uygulaması oldukça yaygındır. Fakat bunlar kâr gayesi gütmeyen kuruluşlardır. Daha ziyade cömert zenginle-

rin bağıştadıkları mal varlıkları ile vakıflar kurulmakta, bu vakıflar üniversitelerin veya hastanelerin binalarını temin etmekte, cari masrafların bir kısmı da vakfa yapılan bağıştlarla karşılanmaktadır. Yoksa bir üniversite veya hastane, bir ticari işletme gibi düşünüp bütün maliyet talebelere veya hastalara yüklense, bu özel sağılık ve eğıitim kuruluşlarının fiyatlarını ödeyebilecek çok az kişi çıkar.

KİT'lerin Arpalık Haline Getirilmesi

Bugün her sene trilyonlarca lira zarar ederek devletin bütçe açıklarının büyük bir yüzdesini teşkil eden ve enflasyonu körükleyen faktörler arasında ilk sıralarda yer alan KİT'ler 1960'lı yıllarda ve hatta 1970'li yılların başlarında, birkaç istisna hariç, kâr eden kuruluşlardı. Memleket ekonomisine katkıda bulunuyorlardı. Öyleyse ne oldu da KİT'ler bu hale geldi? Bunu aşığı yukarı herkes bilmekle beraber, burada bir defa daha özet olarak belirtmekte yarar var:

- KİT'ler politikacılar tarafından arpalık olarak görülmeye başlandı. İktidara gelen hükümetler KİT yönetim kurulu üyeliklerini partiye hizmet eden, seçim kazandıran kişilere cülus bahşışı olarak dağıttılar. İşin kötüsü, bunu yapmanın kendi tabii hakları olduğuna inandılar. Ve bu inanç bugün hâlâ devam ediyor.
- KİT yönetim kurulları politize olunca, bütün kadrolar da politik eğilimli kişilerce dolduruldu. Bir KİT yöneticisinin başarısı, şirketi kâra geçirmesi, ekonomik performans göstermesi ile değil, partiye sağladığı yararlar ölçülmeye başlandı.
- KİT'lerin politize olmuş yönetim kadroları işi gücü bırakarak partili vatandaşlara kolaylık ve menfaat sağlamanın peşine düştüler.
- Neticede KİT'lerdeki kadrolar kabardıkça kabardı. Bir kişilik işi beş kişi yapmaya başladı. Şirketler iyi yönetilemediklerinden ayrıca zarar etmeye başladılar.
- Neticede, her sene artan bir tempo ile KİT zararları astronomik rakamlara ulaştı. Politikacıların hiçbiri bu gidişata dur demek ihtiyacını duymadılar.
- Zarar eden KİT'ler yatırım yapamadı, teknolojilerini yenileyemedi. Ve neticede rekabet gücünü tamamen kaybetti.

Şimdi politikacılar, problemin çözümünü özelleştirmede arıyorlar. Özelleştirmeye diyecek bir şeyimiz yok ve özelleştirme yapılmalıdır diyoruz. Fakat şunu da belirtmeden geçemeyeceğiz. Eğer bugün KİT'ler kârlı kuruluşlar olsaydı, özelleştirme çok daha kolay olurdu. Zarar eden KİT'leri satmak çok zordur. Bunları kapatma kararı alabilecek cesur politikacılar da ufukta görünmüyor.

Devletin Muhtelif Baskı Grupları Tarafından İstismar Edilmesinin Önlenememesi

Şimdiye kadar çözülemeyen problemlerden hep politikacıları sorumlu tuttuk. Fakat birçok hallerde halkın ve muhtelif baskı gruplarını da işlerin bu hale gelmesinde büyük payı ve sorumluluğı var.

- Bazı sektörlerde işçi ücretlerinin anormal yükselmesinde sendikacıların ve bunları destekleyen popülist politikacılarla, muhalefetin ve basının rolü büyük.
- SSK'nın iflas durumuna gelmesinde sigortalı vatandaşların da rolü büyük. Meselâ Bursa'da SSK'ya kayıtlı 200.000 işçi var. Fakat SSK bunların ihtiyar anne ve babalarına sağılık hizmeti verme durumunda. Neticede SSK hastanesi bir milyon kişiye hizmet

vermek mecburiyetinde kalıyor ve tabii herşey felç oluyor. 40 yaşında emeklilik de, sigortalıların baskısı sonucu gündeme geldi ve kabul edildi.

- Yeşil kart sistemi, mahalle muhtarından «Fakirlik İlmühaberi» alan varlıklı vatandaşlar tarafından istismar ediliyor.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Fakat Türkiye'de herkes herşeyi devletten bekliyor ve çok iyi niyetle kurulan sistemleri dejenere etmek için âdeta yarışıyor. Bu durumda devleti idare edenler ne yapsın? Burada, bir suikaste kurban giden Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin, başkanlığı devraldığı gün yaptığı konuşmadan bir cümleyi aktarmak isteriz. Kennedy Amerikan halkına şöyle sesleniyor: «Ülkem bana ne yapabilir diye düşünme, ben ülkeye ne yapabilirim diye düşün.»

Rüşvet ve Yolsuzlukların Önlenememesi

Çok bilinen bir konu olduğu için bunu burada tartışmaya açmıyacağız. Yalnızca şunu söylemek isteriz. Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkelerde rüşvet ve yolsuzluklar ekonomiyi menfi yönde etkileyebilecek boyutlara kolaylıkla ulaşabilirler.

3. Ekonomik Bunalıma Yol Açan Sosyal Faktörler

Ekonomik bunalıma yol açan sosyal faktörleri de şu şekilde özetleyebiliriz:

- İyi yaşamı, refah düzeyini yükseltme gibi «Beklentilerin – Expectations» halk arasında körüklenmesi. Meselâ, seçim kampanyası sırasında bir partinin herkese iki anahtar, yani bir ev ve bir de araba vadetmesi. Ayrıca gelir dağılımının çok bozuk olması ve Türkiye'nin bir bölümünün Belçikalı gibi yaşaması, bu hadiseyi destekliyor. Neticede büyük kitleler, refah seviyeleri oldukça iyi olmasına rağmen (Meselâ, her gecekonduda renkli T.V. çamaşır makinası ve buzdolabı var.) devamlı durumlarından şikâyet ediyorlar. Politikacılara baskı yapıyorlar ve neticede popülist politikaları zorluyorlar.
- Buna mukabil, memleketin yeteri kadar hızlı kalkındırılmaması ve fert başına milli gelirin bu beklentileri karşılayabilecek düzeye gelememesi.
- Köyden şehire göçün önlenememesi. Neticede, gecekondular, çarpık şehirleşme, bu göçe dayanamayan büyükşehir belediyeleri ve sefalet. Bu durumun bazı partililerce ne olduğu belli olmayan «Adil Düzen» sloganları ile istismar edilmesi.

4. Ekonomik Bunalıma Yol Açan Diğer Sebepler

Bunlardan bazıları aşağıda kısaca belirtilmiştir.

- Liberal ekonomik düzenin, yani serbest piyasa ekonomisinin yanlış yorumlanması. Rekabet için, kâr etmek için herşey mübahtır fikrinin benimsenmesi ve yerleşmesi. Neticede köşedönücü girişimciler ordusunun ortaya çıkması. Ve bu gidişata kimsenin dur dememesi.
- Gelişmiş ülkelerdeki gibi «Denetlenen Liberal Ekonomik Sistemin» ortaya konamaması ve Türkiye'nin «Vahşi Kapitalizmin» uygulandığı bir ülke konumuna getirilmesi.

- Bunların neticesinde başta iş ahlakının, sonra da bunun yayılarak genel ahlak düzeninin çöküntüye uğraması.

Bölüm III

Türkiye'nin Ekonomisi Sıkışmıştır; Ekonomiyi Düzeltmek İsteyenler İçin Fazla Çözüm Alternatifi ve Manevra Alanı Kalmamıştır

1. Giriş

Bu bölümde Türkiye ekonomisinin rayına oturtulması için alınması gerekli YAPISAL TEDBİRLER ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda daha ziyade uygulanmada karşımıza çıkan güçlükler ortaya konmuştur. Bunu yapmamızın sebebi, önümüzdeki işin ne kadar girift ve zor olduğuna dikkati çekmektir. Yoksa; «Bu tedbirleri almak hemen hemen imkânsızdır. Bu yüzden biz bu işten vazgeçelim.» demek istemiyoruz.

Türkiye, ekonomisini düzeltmek için bir yandan yeni vizyon arayışları içine girerken, bir yandan da günü kurtarmak için klâsik ve ortodoks ekonomik tedbirleri ısrarla uygulamalıdır.

Türkiye'de makro ekonomik dengelerin kurulabilmesi için alınabilecek tedbirler, bizim görüşümüze göre, hemen hemen çıkmaza girmiştir. Evvelce de açıklandığı gibi bunun ana sebepleri;

- Problem çözücü tedbirlerin zamanında ve yol yakinken alınmaması,
- Bilâkis, popülist politikalara ısrarla devam ederek meselelerin daha da kronik hale getirilmesi,
- Bu kapsamda, bütçenin giderleri devamlı olarak artar ve dolayısı ile bütçe açıkları, akıl almaz derecede büyürken, giderlerin kısılması için hiçbir tedbir alınmaması ve açıkların iç ve dış borçlarla kapatılması,
- Gittikçe kabaran borçların faiz yükünün ise bütçeye yeni ve daha ağır yükler getirmesi ve neticede makro ekonomik dengelerin çığırından çıkmasıdır.

Bu durumda yapılacak şey, giderleri kısarken gelirleri arttırmaktır. Fakat bu, bilhassa politikacılar açısından, söylendiği kadar kolay yapılabilecek bir iş değildir.

Bir kere kemer sıkma politikaları, acı reçeteler gibi «şok» tedbirler uygulanırsa ekonominin yavaşlaması, hatta 5 Nisan kararlarında olduğu gibi kalkınma hızının negatife düşmesi ihtimali çok kuvvetlidir. Bunun getireceği problemleri, sosyal patlamaları ve oy kaybını hiçbir politikacı kolaylıkla göze alamaz. Makro ekonomik dengeleri yeniden tesis edici yapısal tedbirleri zaman içinde ve ılımlı bir şekilde almayı düşündüğümüzde şu sorunlar çıkar. Bu tedbirlerin bazıları imkânsıza yakın zor, geri kalanları ise en azından politikacıları zor durumda bırakacak seçeneklerdir.

Şimdi, ne yapılabilir, ne yapılamaz bunlara kısaca bir göz atalım. Alanılabilecek bütün ekonomik tedbirleri gözden geçirmek mümkün olmadığından, burada misâl olarak seçilen sadece birkaç alternatif üzerinde durulmuştur.

2. Devletin Cari Harcamaları Kısımlabilir mi?

Bunlardan bazıları aşağıda ele alınmıştır.

Devlette İsrafa Son Verilmesi

Bugüne kadar yayınlanan israfı önleyici genelgelerin neticesinde, devlet memurları yazacak kalem, kâğıt bulamamış, devlet hastahanelerinde gerekli malzeme eksikliğinden ameliyatlar yapılamamış, üniversiteler en zaruri ihtiyaçları için para bulamamış, buna mukabil çeşitli kademelerdeki yöneticilere ait makam odaları hiç lüzumu yokken en lüks mobilyalarla döşenmiş, 15-20 Mercedesli makam otosu filoları her sene yenilenmiştir. Bu israfı dur diyebilecek bir politikacı-yönetici, ne yazık ki bugüne kadar çıkamamıştır.

Devlet Memurlarının Sayısı Azaltılabilir mi?

Bugün devlette, istatistikler doğru ise; 1.680.000 memur çalışmaktadır. Kanımıza göre bu memur adedi yarıya, hatta üçte bire indirilebilir ve bu durumda devlet çarkları daha etkin olarak çalışır. Memur sayısını azaltmak bir yana, iktidara gelen her yeni ekip memur kadrolarını en azından 100.000 arttırmaktadır. 1989-1995 yılları arası bu böyle olmuştur. Tabiatıyla, memur kadrolarını alınacak ılımlı tedbirlerle zaman içinde azaltmak mümkündür.

Memurlara Zam Verilmeyebilir mi?

Memurlara bugün verilen maaşlar hakikaten enflasyonun gerisinde kalmış olup çok düşüktür. Bu maaşla, memurun başka yan geliri olmadığı takdirde, insanca yaşaması mümkün değildir. Memur sayısı bu yüksek seviyelerde kaldığı müddetçe, maaşların yükseltilmesi teknik olarak imkânsızdır. Ama şimdi memurlara grevli toplu sözleşme hakkı tanımak üzeredir. O zaman ne olacaktır? Ya grevlerle devlet mekanizması felç edilecek, ya da memura işçiler gibi yüksek zamlar verilecektir. Hangi politikacı, bugünkü bu ikilemi çözebilir?

Devlet Sektöründeki Fazla İşçiler Çıkarılabilir mi?

Devletin işçi çalıştırdığı hemen her müessesede eleman fazlalığı var. Hem de bu yüzdelerle ifade edilebilen bir fazlalık değil. Mevcut işçiler, olması lâzım gelenden 5 misli 10 misli daha fazla. Bunu herkes gibi politikacılar da biliyor. Fakat hiç kimse birşey yapmıyor, yapamıyor.

Zonguldak Taş Kömürü İşletmelerinde 40 bin kişi çalışıyor. Toprak altında çalışanların, yani kömür istihsalı yapanların, toprak üstünde çalışan destek kadrolara oranı 1/4. Bu oran, Hollandalılar Zonguldak kömür işletmelerini kurdukları zaman tam tersi idi. Yani bugüne kadar toprak üstünde çalışanların oranı 16 misli artmış. Bunun müsebbibi kim? Hiç şüphesiz, yandaşlarına iş imkânı yaratmak isteyen politikacılar. Politikacıları bu huyundan vazgeçirebilir miyiz? Bizim kanaatimizce, hayır.

İşçi Ücretlerine Zam Yapılmaması Durumu Olabilir mi?

Birçok devlet müessesesinde işçi olarak çalışan şoförlerin, odacıların, müessesenin müdüründen, genel müdüründen daha fazla ücret aldıkları bir vakıa. Bu ücret adaletsizliğini düzeltmeye kimsenin gücü yetmiyor. Son Tansu Çiller Hükümeti'nin «İşçilere Sıfır Zam» stratejisi ve teklifinin seçim sırasındaki politik baskılarla ve oy kaygısıyla ne netice verdiğini sanırsız herkes hatırlıyor. Bu işi de yapmaya, bugünkü Türkiye şartlarında kimsenin gücü yetmez. Hükümet direnmeye kalksa, muhalefetteki partiler, bu işin tersini savu-

nurlar. Makro ekonomik dengeleri bozmadan işçilere zam yapmanın yegâne yolu işletmelerdeki produktiviteyi arttırmaktır. Bu ise gene politik sebeplerden yapılamıyor. Tabiatıyla, Türk işçisinin de refaha kavuşması, insan gibi yaşaması, medeniyetin getirdiği nimetlerden faydalanması hepimizin arzusu. Fakat bu, ancak ülkenin topyekun kalkınması ile olur.

Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Küçültülmesi Bu Gerçekleştirilebilir mi?

Bunun da yapılması, söylendiği kadar kolay değil. Eğitim, sağlık, sosyal sigortalar gibi bugün ağırlıklı olarak devletin yaptığı birçok hizmetin özelleştirilmesi lâzım. Özelleştirilirse, bu hizmetlerin fiyatları artıyor, astronomik rakamlara ulaşıyor. Bütçesi elvermeyen aile çocuğunu okula yollıyamıyacak mı? Parası olmayan hastanelerde tedavi göremiycek mi? Gelir dağılımının son derece bozuk olduğu bir ülkede devletin eğitim, sağlık ve benzeri hizmetlerden elini tamamen çekmesi sosyal patlamalara yol açar. Burada, bu sefer haklı olarak, politikacılar, bu stratejilere evet diyemezler. Türkiye için bunlar popülist politika değildir.

Bu arada devletin küçültülmesi için yerel yönetimlere daha fazla yetki ve özerklik verilmesi düşünülebilir. Birinci olarak, bu parayı bir cepten değil, diğerinden harcamaktır. Yerel yönetimlerin açıklarını kim karşılayacaktır? İkinci olarak, yerel yönetimlere verilecek geniş yetkiler, ülkeyi bölmek isteyenler tarafından kötüye kullanılabilir. Yerel yönetim reformunda bu konuları hesaba katmak lâzımdır. Mamafih, burada yapılabilecek bir şeyi gözden kaçırmamak lâzımdır. Bu da mevcut devlet teşkilâtının yeniden yapılandırılarak iş yapar, performans gösterir, netice alır şekle getirilmesidir. Bugün devlet organizasyonuna baktığımızda, Türkiye'nin hemen her problemini çözecek bir birimin kurulmuş olduğunu görürüz. Fakat dediğimiz gibi, bu birimler çalışmamaktadır. Çalışmalar, ihracatımız arttırılacak, küçük ve orta ölçekli firmalar rantabl hale getirilecek, AR-GE çalışmaları netice verecek, eğitim sistemimiz düzelecek, sağlık hizmetleri tıkr tıkr işleyecektir. Bu bir yöneticilik meselesidir. Yöneticilik bir eğitim, tecrübe ve kabiliyet işidir.

3. Devletin Asli Görevi Olan Sahalarda Yapılan Harcamalarda Kısıntıya Gidilebilir mi?

Bu harcamalardan bazıları şöyle sıranabilir:

- Eğitim harcamaları.
- Sağlık harcamaları.
- Millî savunma harcamaları.
- Sosyal sigorta kurumları ile ilgili harcamalar.
- Polis-asayişin korunması ile ilgili harcamalar.
- Güneydoğu'da PKK ile sürdürülen savaşla ilgili harcamalar.
- Kültür ve Sanat faaliyetleri ile ilgili harcamalar.
- Türkiye'nin destek verdiği ülkeler ile ilgili harcamalar. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kıbrıs, Bosna vb. gibi...

Bunların hangisi azaltılabilir? Hiçbiri. Çünkü, bunlar ülkenin hayati konulardır. Her şeyden kısıntı yapılır, bunlardan yapılamaz.

4. İç Borçların ve İç Borç Faiz Ödemelerinin Azaltılması veya Uzun Vadeye Yayılması: Bunu Yaparsak Ne Olur?

İç borçlar devamlı artıyor. İç borç faiz ödemeleri ile işçi ve memur maaşları hemen hemen toplanan vergi gelirlerine denk. Yani devletin bütün geliri bu iki kaleme gidiyor. Diğer hizmetler için gereken para yeni iç borçlanmalarla karşılanıyor. Bütçe açıkları astronomik rakamlara ulaşmış vaziyette. Devlet daha fazla borçlanmak için faiz hadlerini yüksek tutmak mecburiyetinde. Bu enflasyonu ve rantların oluşumunu körükliyor. Piyasadaki Türk Lirası açığı dışardan gelen sıçak para ile karşılanıyor, tabii bu arada para da basılıyor.

Bu bir fasit daire. İçinden çıkmak için denk bütçe yapmak lâzım. Evvelce gördüğümüz gibi harcamaları kısmak çok zor. Vergi gelirlerini arttırmak doğru bir tedbir. Bunun da kolaylıkla yapılamayacağını ilerde göreceğiz. Bu işin yegâne çıkış yolu hızlı kalkınma. Bunun da yolu hızlı sanayileşmeden geçiyor. Ancak bu suretle, bir vergi reformu yapılmak şartı ile vergi gelirleri artırılabilir.

İç borçların konsolidasyonu bugünkü durumu kurtarabilecek kısa vadeli bir tedbir. Fakat problemi çözmiyor. İleri bir tarihe atıyor. Dolayısı ile iç borç konsolidasyonu ile problem çözülmez, ancak vaziyet kurtarılır. İkinci olarak bu konsolidasyonu yapmak ta kolay bir iş değil. Bu durumda küçük tasarruf sahipleri ne olacak? Bazı bankalar batacak mı? Ve bunlardan daha önemlisi de devlet bir daha piyasalardan para toplayebilecek mi? Bunları hep düşünmek lâzım.

Hazine'nin borçlarının Merkez Bankası'na devredilmesi de konsolidasyon olayının başka bir şekli. Bu durumda da aynı problemlerin ortaya çıkması kaçınılmaz. Öyleyse ne yapalım? Çözüm, kısa vadede mümkün olduğu kadar denk bütçe yapmaya çalışırken, orta ve uzun vadede hızla kalkınmanın yollarının aranması.

5. Özelleştirme Hızlandırılabilir mi?

Özelleştirme iki açıdan politikacıların iştahını kabartıyor. Bir taraftan devamlı açık verip bütçeye yük olan KİT'lerden kurtulunurken, diğer taraftan KİT satışlarından elde edilecek gelire bütçe açıkları kapanacak, son derece zaruri harcamalar için kaynak yaratılacak. Bu yüzden PTT'nin T'sinin satışı Anayasa Mahkemesi tarafından engellenince, buradan gelecek 5 milyar dolara bel bağlayan politikacılar çok üzülüler. Özelleştirme, bilhassa Türkiye şartlarında sanıldığı kadar basit bir hadise değil. Çok yönlü ve karmaşık bir durum arz ediyor. Meksika'da ve Arjantin'de olduğu gibi bir anda, bir işi ele alıp neticelendirmek mümkün değil. Hatta çok tehlikeli ve zararlı. Ancak, özelleştirmeyi de çok uzatmak ekonomik açıdan mahzurlu. Yapılacak şey, özelleştirilecek her KİT'i kendi başına ele alıp bütün faktörleri değerlendirdikten sonra, cesur kararlarla işi bitirmek. Bunun için hem politikacıların hem de bu işle ilgilenen teknisyenlerin çok ciddi çalışması lâzım. Bunun yapıldığından emin değiliz. Bir kere, özelleştirilecek KİT'in kimlere satılacağını düşünmek mecburiyetindeyiz. KİT'i alan özel şirket monopol durumuna geçer mi? Eskiden devlet tarafından verilen hizmetler aksar mı, daha da kötü duruma gelir mi?

İkincisi, ülke için stratejik önemi olan KİT'ler özelleştirilirse ne olur? Bunların yabancı şirketlerin eline geçmesinin mahzuru var mıdır? Üçüncü olarak, özelleştirmeden sonra işçi çıkarma ve benzeri durumlar ortaya çıkarsa ne olacak? Son olarak ya KİT'i satın alan şirket, KİT'in gayrimenkullerini ve diğer mal varlıklarını satıp alarak işletmeyi kapatırsa

ne olur? Bu bazı bölgelerin ekonomik hayatlarına darbe vurmak anlamına gelmez mi? Bunun sonucu ortaya çıkacak oy kayıpları, politikacıları düşündürmez mi?

Özelleştirme konusunda değinmek istediğimiz diğer bir konu da şu: Ne hikmetse, iş başındaki hükümetler önce Türk Hava Yolları, Ereğli Demir Çelik İşletmeleri, Türk Telekomünikasyon A.Ş. gibi iyi giden, kâr eden KİT'leri elden çıkarmaya bakıyorlar. Kanımızca, bunun sebebi, iyi giden bu şirketlerin kolayca alıcı bulup satılabilmesi ve bunlardan elde edilecek gelirin çok akut hale gelmiş para sıkıntısına biraz olsun ferahlık getirmesi. Bu çok kısa vadeli bir düşünüş tarzı. İyi giden şirketler öncelikle satılırsa, bir defaya mahsus ele para geçer ve açıkların kapanmasına yardımcı olur. Halbuki, zarar eden şirketler öncelikle satılırsa, bunların sebep olduğu zararlar önleneceği için neticede gene para geliyor demektir. Elde edilen tasarruflar bir defaya mahsus olmayıp, devamlıdır. Bu konudaki tavsiyemiz şudur: İşin kolayına kaçıp ucuz çözümler üretmek yerine, başlangıçta zorlukları göğüsleyip köklü ve kalıcı tedbirler alınmalıdır. Dolayısı ile özelleştirmeye en çok zarar eden İskenderun Demir Çelik İşletmeleri, Türkiye Elektrik Kurumu, Türkiye Kömür İşletmeleri gibi işletmelerden başlanmalıdır.

6. Alt Yapı Yatırımları Bunlardan Vazgeçebilir miyiz?

- Barajlar
- Yollar, otoyollar
- Enerji santralleri
- Köprüler
- Haberleşme ağları
- Limanlar
- Demiryolları
- Hızlı trenler
- Bazı durumlarda belediyelere, bazı durumlarda devlete ait olan içme suyu, kanalizasyon vb. şehirlere ait olan altyapılar.

Bu alt yapı yatırımları ülkenin sıhhatli bir şekilde kalkınması için şart. Dolayısıyla, bunlardan vazgeçemeyiz. Bütün mesele bu yatırımlar için kaynakların nereden bulunacağı. Finansman temini için uluslararası kurumlara gidip proje kredisi temin etmek mümkündür. Fakat, devlet hiçbir zaman, bir özel sektör şirketi gibi, hesabını kitabını doğru yapmadığından, alınan kredilerin ana para ve faiz geri ödemeleri tehlikeye girer ve ülkenin döviz pozisyonunu zorlar. Bunun için bu projeleri ya «yap-ışlet-devret» modeli ile gerçekleştirmek veya tamamiyle özel sektöre bırakmak gerekir. Amerika'da bu altyapı yatırımları özel şirketler tarafından yapılmaktadır. Fakat Türkiye'de böyle bir gelenek yerleşmemiştir. Bu sebeple bu işlerin özelleştirilmesinde devletin ön ayak olması şarttır.

7. Enflasyonu Düşürmek İçin Milli Konsensüs Sağlanabilir mi?

Bu milli konsensüs veya ulusal uzlaşma, Prof. Özer Ertuna'nın belirttiği gibi;

- İşçi kesimi,
- İşveren kesimi,
- Finans kesimi ve
- Devlet

arasında, hem iktidarın ve hem de muhalefetin katılımıyla gerçekleşmelidir.

Ulusal uzlaşma çerçevesinde:

- Devlet, para ve maliye politikaları ile ilgili taahhütlerde bulunacak ve faiz kurlarının belirli bantlar içinde düşürülmesi görevini üstlenecektir.
- İşveren kesimi de fiyat artışlarının belirli bantlar içinde kalmasını taahhüt edecektir.
- İşçi kesimi ise ücret artışlarının belirli bantlar içinde kalmasını kabullenecektir.

Bunlar yapılabilir mi? Şimdi onu tartışalım. Devlet bu kadar sıkışık durumda iken para ve maliye politikalarında gerekli disiplini sağlayıp faizleri belirli bantlar içinde kalmak suretiyle düşürülebilir mi? Bunun zor olduğunu sanıyoruz.

Çağdaş liberal ekonomik sistemin değil, daha ziyade vahşi kapitalizmin uygulandığı, herkesin en kısa yoldan köşe dönmeçiliği arzuladığı ve bunun için de her yolu mubah sandığı bir ülkede iş adamları fiyat artışlarının belirli bantlar içinde kalmasını nasıl taahhüt ederler ve bu taahhütlerine uyarlar? Kayıt dışı ekonomi denilen başıboş kesimi bu konuda nasıl zorlayabiliriz? İş adamları taahhütlerine sadık kalmazlarsa, devletin yaptırım gücü nedir?

İşçi kesiminin bu ulusal uzlaşmaya evet demesi ve işçi ücret artışlarının limitlenmesini göz yumması ise, kanımızca, hayalden öteye gidemez. İş başında bulunan sendikacılar bu işe evet deseler bile, işçiler hemen bunları «bizleri sattınız» diye suçlayacaklardır. Dolayısıyla, çok kısa zamanda sendika yönetimleri el değiştirip daha militan kadrolar iş başına geleceklerdir. İşçiler devamlı olarak, ülkenin Avrupalı gibi bir refah içinde yaşayan kesimini örnek almakta ve bu yaşam düzeyini hedeflemektedirler. Dolayısıyla, işçileri bundan azına razı etmek çok zor hatta imkânsızdır.

8. Türkiye'de Devleti İdare Edenler Ekonomiyle İlgili Yapısal Tedbirleri Ancak IMF Gibi Kurumların Baskısı ile Alabiliyorlar

Aşağıda, günlük bir gazetede «Bürokratların Umudu IMF'de» başlığı altında çıkan yazıdan bazı satırları aktarıyoruz:

«Ekonomi bürokratlarının, hükümetin gerekli tedbirleri kendiliğinden alması konusunda umudu kalmadı. Ekonomi bürokratları umutlarını ay sonundaki IMF toplantılarına ve yeni stand-by anlaşmasına bağladı. Yapısal tedbirler konusunda tek umudun IMF ile yapılacak görüşmelere kaldığını kaydeden üst düzey bir ekonomi bürokrati, "IMF'nin bütçe rakamlarını gerçekçi bulmadığını ve bu nedenle bu ay sonunda Washington'da yapılacak görüşmelerin çok zorlu geçeceğini tahmin ettiklerini" söyledi. IMF'nin stand-by'ya yanaşmayacağı yönündeki görüşlere katılmadığını belirten aynı yetkili, "IMF'nin bazı önlemlerin alınmasına şart koşarak stand-by anlaşması imzalamaya çalışacağını" söyledi.»

«ANAYOL Hükümeti'nde ekonominin koordinasyonunun sağlanmasının çok zor olduğunu kaydeden ekonomi bürokratlarının hemen tamamı, "IMF zoruyla tedbirlerin alınıp,

belirli hedefler konulması gerektiğini, aksi takdirde yapısal sorunların çözümü ve dolayısıyla yeni bir ekonomik tıkanmanın önlenmesi konusunda fazla umut görülmediğini" söyledi.»

9. Politikacıların Tutumu

Burada politikacılara haksızlık etmemek için şu noktaları da belirtmenin yararlı olacağını düşündük. Politikacının ana hedefi iktidara geçmek ve memleketi yönetmektir. Bunun için de halkın oylarını alması ve seçim kazanması gereklidir. Öyleyse oy almak ve iktidar olmak fikirleri her politikacının beynine kazınmıştır. Demokratik bir sistem içinde bu hedefler dolayısıyla politikacıları suçlayamayız. İş adamı nasıl para kazanmayı düşünüyor ve bunun için uğraşıyorsa, bir işçi nasıl ücretini arttırmak için her yolu deniyorsa, politikacı da oylarını maksimize etmeye çalışacaktır.

Yalnız burada politikacıların dikkatini çekmek istediğimiz bir husus var. Oy alabilmek, popülist politikalar kadar memleketi iyi idare etmeye de bağlı. Ülkede işler iyi gitmiyorsa, politikacı ne kadar etkili bir seçim kampanyası yürütürse yürütsün yeteri kadar oy alamaz. Bu hakikat, sanırım son iki genel seçimde açık seçik ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, memleketi yönetenler hem ekonomiyi iyi idare ederek ülkedeki genel refah düzeyini düzeltmeye ve hem de izlenecek selektif politikalarla halkın acil sorunlarını çözmeye çalışmalıdırlar. Politikacının çok sert tedbirler alarak ülkedeki durum çok kısa zamanda düzeltmeye çalışmasının ve bu gaye uğruna kendini feda etmesinin de iyi bir strateji olmadığını düşünüyoruz. Böyle bir strateji neticesinde, ilk seçimde, bunu izleyen politikacı tasfiye olacaktır. Yerine seçilenlerin ise, eskiden ders alıp yeniden popülist politikalara yönelmeleri ihtimali çok kuvvetlidir.

Bölüm IV

Türkiye'nin Ana Problemleri Ancak Hızlı Bir Sanayileşme ile Çözülebilir

1. Sanayileşme Ne Demek?

Burada sanayileşmeden kasıt Türk sanayisinin, bugün içinde bulunduğu nisbeten geri teknoloji sektörlerden, bir sıçrama yaparak, yüksek teknoloji sanayi kollarına geçmesi ve bu suretle:

- Uluslararası rekabet gücünü artırması,
- Globelleşerek dünya pazarlarına açılması,
- İhracatını büyük çapta artırması,
- Hızlı bir kalkınma sürecine girerek gerek toplam milli gelirini (GSMH) ve gerekse fert başına milli gelirini yükseltmesidir.

2. Sanayileşmede Hedefler

İhracat

1980'li yılların başlarında 2.8 milyar dolar olan ihracatımız başlatılan bir ihracat hamlesiyle 3-4 sene içinde 12-13 milyar dolara çıkarılmıştır. Bundan sonraki yıllarda tedrici bir artış gösteren ihracat 1995 yılı itibariyle tahmini olarak 22 milyar dolara ulaşmıştır. Fakat 1995'in ikinci yarısı itibariyle ihracatta birtakım tıkanmalar gözlenmektedir. Bugünkü teknolojiyle ve «Tekstil», «Gıda», «Demir-Çelik» ürünleri gibi ihraç mallarıyla bu rakkamın 5-10 sene içinde en fazla 30-35 milyar dolara çıkabileceği düşünülebilir. Nitekim, hazırlanan son beş yıllık planda ihracatın 2001 yılında 45 milyar dolar olacağı öngörülmüştür. Bize göre şartlar aynı kaldığında, bu biraz iyimser ve ulaşılması güç bir rakkamdır. Dolayısıyla ihracatı arttırmak için bir sıçrama yapmak «Bilgisayar», «Elektronik», «Uçak» ve «Uzay» gibi yüksek teknoloji sanayi kollarına geçmek gerekir.

Kalkınma Hızı

Gene son beş yıllık Kalkınma Planı'nda Türkiye için öngörülen % 5-6'lık kalkınma hızıyla Türkiye hiçbir yere gidemez. Kanaatimizce kalkınma hızımız en az % 9-12 civarında olmalı ve bu uzun süre aksamadan devam ettirilmelidir. Ekonomistler arasında böyle yüksek bir kalkınma hızının makro ekonomik dengeleri bozacağı ve hiperenflasyona sebep olacağı kanaati yaygındır. Biz bu kanaate iştirak etmiyoruz. Geçtiğimiz yıllarda başta Japonya sonra Güney Kore daha sonra Taiwan, Hong Kong, Singapur gibi Pasifik Kuşağı ülkeleri bunu başarmışlardır.

Fert Başına Milli Gelir

1984 yılında Türkiye'nin fert başına milli geleri 2.800 dolardı. 5 Nisan 1994'den sonra yapılan devalüasyon neticesi fert başına milli gelirimiz 2.200 dolara düşmüştür. Türkiye gene bu gelir rakamlarıyla bir yere gidemez. Fert başına milli gelirimiz 6 ila 8 sene içerisinde 8 ila 10 bin dolara çıkarılmalıdır.

3. Hızlı Sanayileşme ile Türkiye'nin Hangi Problemleri Halledilebilir?

Sanayileşmede gerekli hedefler yakalandığı takdirde, Türkiye'nin ekonomiden dış politikaya, gelir dağılımından işsizliğe, terörden sağlık ve eğitime kadar bütün sorunlarında önemli bir iyileşme sağlanabilir. İşte bazı misaller:

- Sanayileşme ile Türkiye'nin teknolojik seviyesi yükselir. Bu suretle kişi başına productive artar. Bu, neticede fert başına milli gelirin artması demektir.
- İhracat artar. İthalat bir dereceye kadar azalır. Azalmasa bile, ithalatın kompozisyonu değişir. Yüksek teknoloji mamuller yerine hammadde, yarı mamul ve yatırım malları ithalatı artar.
- İhracat artıp, ithalat azalınca, dış ticaret açıkları azalır ve hatta pozitif bakiye verir.
- Neticede, dış ödemeler dengesi de pozitif bakiye vermeye başlar ve elimizde hakiki döviz rezervleri oluşur.

- Dışardan yeni borç bulma ihtiyacı azalır veya ortadan kalkar. Türkiye'nin kredibilitesi yükselir.
- Dış borçlar azalınca, dış borç ana para ve faiz ödemeleri azalır. Türkiye ekonomisinin döviz dengeleri rahatlar.
- Reel döviz rezervleri artınca, dışardan gelecek sıcak paraya ihtiyaç kalmaz. Dolayısıyla Türkiye dolar üzerinden % 30 – % 50 faiz vermekten ve bu suretle ekonomisini zayıflatmaktan kurtulur.
- Yatırımların finansmanı için döviz bulunur, dışarıya el açmaktan kurtulunur.
- Sanayileşme hızlanır. Sanayide yeni bölgeler yaratılır. Bu da işsizlik probleminin çözümüne katkıda bulunur.
- Ayrıca, sanayide yaratılan her iş için hizmet sektörlerinde 3 ila 4 yeni iş ortaya çıkar. Bu suretle, Türkiye'nin işsizlik oranları % 3–4 civarına çekilebilir. Bu ise sosyal patlamaları önler ve birçok sosyal problemi kendiliğinden halleder.
- Gerek sanayide, gerekse hizmet sektöründe yaratılan işlerin çoğu yüksek teknoloji sahalarında olacağından, «Dizayn», «Mühendislik», «Mali Müşavirlik», «Pazarlamacılık», «Promosyon» gibi üst seviyede işler artar.

Bunun neticesinde:

- Türkiye yüksek teknoloji sahalarında çalışan iyi eğitilmiş bir iş gücüne kavuşur.
- Bu işlerin ücretleri yüksek olacağından, fert başına milli gelir artar.
- Daha dinamik ve yaratıcı ve dolayısıyla dünya pazarlarında rekabet edebilecek bir iş gücüne sahip oluruz.
- Bu iş gücü Türkiye'ye yabancı sermaye akımını artırır ve Türk sanayiinin globelleşerek dünya pazarlarıyla kısa zamanda bütünleşmesini sağlar.
- Gerek sanayide gerekse hizmet sektöründe yaratılan yeni işler uzun senelerden beri Türkiye'de süregelen köyden şehire göç etme problemini kendiliğinden çözer.
 - Şehire gelenlere prodüktif işler bulunur
 - Gecekondu ve çarpık şehirleşme sorunu çözülür.
 - Köyden şehire göç edenlerin şehir hayatının sosyal dokusuna çabuk uyum sağlamaları gerçekleştirilerek bugün bizi zorlayan çeşitli sosyal problemler kendiliğinden halledilmiş olur.
- Bu gün % 40 – 45'ler civarında olan köylü nüfusu yavaş yavaş azaltılarak % 10'lar civarına çekilebilir. Bu yapıldığı takdirde:
 - Tarımda prodüktivite artar.
 - Tarıma sübvansiyon verilmesi ihtiyacı ortadan kalkar. Bu suretle bütçe açıkları kapatılır.
 - Türk çiftçisi mahsulünü dünya fiyatlarıyla satsa bile para kazanır. Bu suretle dahilde tarım mahsullerinin fiyatları nisbi olarak düşer. Bu da enflasyonu azaltır.
 - Dünya pazarlarına işlenmiş veya işlenmemiş gıda ihraç etme şansımız artar.
- Köyden şehire göç eden büyük insan gruplarının şehirdeki yaşam seviyeleri düzeltilince bu kitlelerin, köktendinci partilerin sloganlarına kanma ihtimalleri son derece azalır.

lır. Dolayısıyla Türkiye'ye şeriat düzeninin gelmesi ve memleketin yüzyıllarca geriye götürülmesi olasılığı ortadan kalkar. Türkiye laik bir Cumhuriyet olarak kalkınmasını sürdürür ve bölgesel bir güç olur.

- Sanayide ve hizmet sektöründe bol miktarda yeni işler yaratılınca:
 - Özelleştirme hızla ilerler ve devlet çok kısa zamanda ticaretten elini çeker. Bu suretle KİT'lerin sebep olduğu bütçe açıkları ortadan kalkar ve KİT'lerde çalışan işçilerin devlet üzerindeki baskıları ortadan kaldırılmış olur.
 - Özel sektördeki işler daha cazip hale geleceğinden işsiz kitlelerin devlet kapısında memur ve işçi olmak için hükümeti ve politikacıları zorlamaları diye bir şey kalmaz.
- Sanayileşme ile fert başına milli gelir artar. Bunun neticesi olarak:
 - İç piyasalar canlanır.
 - Daha fazla vergi toplanır. Dolayısıyla bütçe açıkları kapanır.
 - Yeraltı ekonomisi yavaş yavaş kayıtlı ekonomiye dönüşür.
- Bütçe açıklarının azalması veya kapanması neticesinde:
 - Devletin iç borçlanma ihtiyacı azalır.
 - Faizler düşer. Bu ise enflasyonun düşüşü için gerekli zeminini hazırlar.
 - Müteşebbisler yatırım için bol kredi imkânına kavuşurlar. Bu da sanayileşmeyi körükler.
- Fert başına milli gelir artınca yurt içi tasarruf eğilimi de artar. Dolayısıyla yatırımlar tasarruflarla finansa edilebilir hale gelir.
- Hükümetçe gerekli tedbirlerin alınması halinde hızlı sanayileşme sürecinde gelir dağılımındaki büyük uçurumlar giderilir ve neticede Türkiye'nin bir bölümünün Belçikalılar, bir bölümünün de Bangladeşliler gibi yaşamaları önlenir. Bu aynı zamanda sosyal patlama ihtimallerini ortadan kaldırır.
- Devlet fazla gelir elde etme imkânını kazanıp bütçe açıklarını kapatınca, sağlık, eğitim ve alt yapı gibi sahalara daha fazla kaynak aktarabilir. Bu suretle adı geçen hizmet sahalarında Türkiye gelişmiş ülkeler düzeyini yakalar.
- Memleket hızlı bir kalkınma sürecine girer. Türkiye saygın bir ülke olur. Türkiye Cumhuriyeti vatanı olmak kıymetli ve aranan bir hale gelir (Tıpkı Amerika vatandaşlığının aranan ve arzu edilen bir şey olması gibi). Bu ise Güneydoğu'daki ayrılıkçı hareketleri kökünden yok eder ve terör hadisesini kurutur.
- Sanayileşme ve hızlı kalkınmayla halkın eğitim düzeyi artacak ve fertler daha da bilinçlenecektir. Bu ise Türkiye'deki demokrasinin daha da kökleşmesi demektir.
- Gene sanayileşme ve hızlı kalkınmayla Türkiye, bölgesinde hakiki bir güç olur. Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar Türk toplumlarının lideri haline gelir. Milletlerarası camiada söz dinlenir bir ülke olur. Bu suretle komşularımız ve dünyanın diğer ülkeleriyle olan problemlerimiz kolaylıkla çözülebilir. Dış politikamız sağlam bir zemine oturtulmuş olur.

Dergi'nin Notu: Yukarıda yer alan «Rapor», Türkiye Yöneticiler Vakfı Fikir ve Çözüm Üretme Grubu tarafından 11 Nisan 1996 günü TÜYAP'da düzenlenen «Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Problemleri ve Bunlardan Çıkış Yolları» konulu seminerde sunulmuştur.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Borsa'da Yine Hükümet Krizi

GEÇEN ay yaşanan «genelge» krizini atlatan borsa, Nisan ayında yaşanan «önerge» krizini aynı başarıyla atlatamamış ve Nisan ayında gerileme trendi içine girmiştir. Yılın ilk üç ayındaki hızlı çıkıştan sonra Nisan ayına da hızlı bir giriş yapan borsa, ayın ilk günlerinde, üç aylık bilanço beklentilerinin de etkisiyle çıkışını devam ettirmiş, Borsa Bileşik İndeksi 73.000 puanın da üzerine çıkarak, indeks = 1 dolar beklentisini bile aşmıştır. Ancak, bu seviyelerde tutunmayı başaramayan borsa indeksi, kâr realizasyonu amaçlı satışların da etkisiyle tekrar 1 doların, hatta 70.000 puan seviyesinin altına inmiştir. Bu aşamada, elde edilmeye başlanan üç aylık mali tablo verilerinin beklentilerin altında kalmış olması tedirginlik yaratırken, verileri başarılı kabul edilebilecek şirketlerin hisselerinin bile olumlu tepki göstermemesi dikkat çekmiştir. Borsada yaşanan bu durgunluğun sebepleri arasında, kurulmuş olan yeni hükümetin aradan geçen süre zarfında önemli bir gelişme sağlayamamış olmasını, ortaklar arasında tam bir uyumun yaratılamamasını ve bazı bürokrat atamalarının çok geciktirilmiş olmasını saymak mümkündür. Diğer bir deyişle piyasalar mevcut hükümetin geleceği hakkında pek iyimser davranmamaktadırlar. Öte yandan, çok reklamı yapılmış olan özelleştirme konusunun artık pek gündeme getirilmemesi, bu hükümetin de önemli bir özelleştirme atağını gerçekleştiremeyeceğinin anlaşılması, borsanın lokomotifleri sayılabilecek kamu hisselerine olan ilginin de azalması sonucunu doğurmuştur.

Borsa bu duygular içerisinde bir durgunluk havasına girmişken, Ankara'da yaşanan yeni gelişmeler huzursuzlukların üzerine tuz biber etmiştir. DYP Genel Başkanı Tansu Çiller hakkında, Refah Partisi tarafından getirilen TEDAŞ ve TOFAŞ ile ilgili yolsuzluk araştırma önergelerinden ilki ve nispeten önemsiz kabul

edileni Meclis'te oylanmış ve beklenenin aksine soruşturma önergesi kabul edilmiştir. ANAP'lıların da desteği sayesinde gerçekleşmiş olan bu sonuç Ankara'da bomba etkisi yaratmış, geleceği pek parlak görülmeyen koalisyonun artık günlerinin sayılı olduğu tartışmaları başlamıştır. Bu gelişmeler borsada da çok hızlı dalgalanmalara yol açmış, normal koşullarda, takas süresinin sağlayacağı avantajla, bayram öncesinde hareketlenmesi beklenen borsa, beklenen hareketliliğini yaşayamamış, «26 Nisan 1996, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle Borsa Bileşik İndeksi 64.722,75 puan olarak, Mart ayına göre % 3.46 oranında bir gerileme göstermiştir. Bayram süresince veya bayram sonrasında siyasi arenada ne gibi gelişmelerin yaşanacağı, borsanın geleceği üzerinde etkili olacaktır. Her ne kadar siyasi istikrar sağlanması halinde önemli oranda bir yabancı yatırımcı desteğinin borsaya geleceği beklenmekteyse de, şimdilik siyasi istikrarın sağlanması çok kolay gözükmemektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nin Nisan ayı performansı Borsa Bileşik İndeksi'nden bir parça daha iyi olmuş, «26 Nisan 1996, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle indeks % 1.85 oranında gerileyerek 174.945,81 puana inmiştir. İndeks kapsamındaki hisselerden 8'i Nisan ayında değer kazanırken, 4'ünün fiyatı aynı kalmış, 28 tanesi ise değer kaybetmiştir. Ancak bu arada, bazı şirketlerin temettü dağıtımını yaptıklarını, bizim aylık verim hesaplarımızda ise sadece fiyatları esas aldığımızı hatırlatmakta yarar vardır. Dergimiz indeksinde yer alan ve diğer hisseler arasında Nisan ayının en başarılı ve en başarısız hisseleri Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmeye çalışılmıştır. Düşen bir borsa ortamında sağladığı aylık % 93.69 oranındaki getiriyyle Peg Profilo ayın en dikkat çekici hissesi olmayı başarmıştır.

TABLO 1
Nisan Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergimiz İndeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Siemens	14.00	Peg Profilo	93.69
Çukurova El.	13.89	Kepez Elek.	26.67
Migros	13.16	Erciyas Bira	23.26
Brisa	9.80	Sabah Yay.	20.90
Good - Year	5.26	Enka Hol.	20.00
Otosan	4.08	Bossa	11.84
Ege Bira	3.85	Hürriyet	5.71
Koç Hol.	2.33	Vestel	3.70
Güney Bira	0	Medya Hol.	2.78
İzocam	0	Kütahya Por.	1.67
Sarkuysan	0	Anadolu Bira	1.54
T.D. Döküm	0	Tüpraş	1.45

TABLO 2
Nisan Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergimiz İndeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Gübre Fab.	- 26.92	Konya Çim.	- 34.29
Eczacı Yat.	- 22.73	Tire Kutsan	- 27.16
Teletaş	- 21.88	Petkim	- 26.92
Pınar Süt	- 21.82	Pınar Et	- 26.67
Makina Tak.	- 20.59	Tümteks	- 25.00
Ege Gübre	- 19.05	Raks Elek.	- 23.21
Olmuksa	- 15.49	Net Hol.	- 22.97
Akçimento	- 14.49	Deva Hol.	- 20.31
Hektaş	- 12.73	Mardin Çim.	- 18.37
T. Şişe Cam	- 12.28	Doğan Hol.	- 18.07
Bağfaş	- 12.24	Aselsan	- 17.19
T. İş Bankası (B)	- 12.00	Frijo Pak	- 17.19

Şirket Haberleri

Sermaye artırımlarının yoğunlaştığı aylara girilirken, Nisan ayında 10 şirket tarafından sermaye artırımını gerçekleştirilmiş, bedelli hisselerini daha önce dağıtmış olan Söksa'da da ay içinde bedelsiz hisselerin dağıtımı yapılmıştır. Nisan ayında yapılan sermaye artırımlarının dökümü Tablo 3'de verilmiştir. Tekstilbank'da rüçhan hakları kullanılmış olup, hisseler halen bedelsiz üzerinde olmak üzere işlem görmektedirler.

TABLO 3
Nisan Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Eski Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Anadolu Sig.	750.000	525.000	70,00	225.000	30,00	1.500.000
Batıçim	410.000	410.000	100,00	410.000	100,00	1.230.000
Çimentaş	243.000	214.000	88,07	243.000	100,00	700.000
Egeplast	100.000	-	-	50.000	50,00	150.000
Kartonsan	540.000	-	-	1.080.000	200,00	1.620.000
Kütahya Por.	432.000	216.000	50,00	216.000	50,00	864.000
Peg Profilo	667.000	-	-	953.000	142,88	1.620.000
Tekstilbank	1.000.000	655.000	65,50	45.000	4,50	1.700.000
Tire Kutsan	439.913	351.930	80,00	175.965	40,00	967.808
T. Garanti B.	8.000.000	6.000.000	75,00	4.000.000	50,00	18.000.000

Yine Nisan ayı içinde, kayıtlı sermaye tavanı artırımlarının da yoğun biçimde gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kayıtlı sermaye tavanı artırımlarına izin verilen 10 şirket Tablo 4'de listelenmiştir.

TABLO 4
Nisan Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Eski Tavan	Yeni Tavan	Şirket	Eski Tavan	Yeni Tavan
Çumra	200.000	600.000	Pınar Et	150.000	1.050.000
Ege Gübre	216.000	500.000	Pınar Un	45.000	100.000
Erciyas Bira	2.000.000	15.000.000	Trans Hol.	1.500.000	2.500.000
İhlas Hol.	1.500.000	3.000.000	Tuborg	0	1.500.750
Kav	500.000	3.000.000	Viking	160.000	360.000

Ay içinde üç yeni şirketin hisseleri daha borsada işlem görmeye başlamıştır. Sözkonusu üç şirketin borsada işlem görmeye başladıkları tarihler ve baz fiyatları Tablo 5'de verilmiştir. Öte yandan 7500 TL fiyatla halka arzı gerçekleştirilen Muddurnu Tavukçuluk A.Ş.'ne ait hisseler de Mayıs ayı içinde borsada işlem görmeye başlayacaklardır. Tavuk etine rağbetin artması dolayısıyla bu sektöre ait hisselerin orta vadede değer kazanma potansiyelleri yüksek görülmektedir.

TABLO 5
Nisan Ayında Halka Arzlar

Şirket	İşlem Tarihi	Baz Fiyat (TL)
ÇBS Printaş	15 Nisan Pt.	5.750
Finans Yat. Ort.	15 Nisan Pt.	1.200
İş Yatırım Ort.	15 Nisan Pt.	1.400

Bilanço Kârları

Tablo 6'da, şirketlerin açıklamış oldukları mali tablolarında yer alan 1995 yıl sonu net kâr rakamları, 1994 yılıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Örnek kütlemini oluşturan 100 şirket içinde 1995 yılını zararla kapatan yalnızca 3 şirket bulunmaktadır (Metaş, Transtürk Holding ve Tüpraş). Geçen yılı zararla kapatmış olan şirketlerin sayısı ise 8'dir. İki sene üstüste zarar eden tek şirketin ise Tüpraş olduğu görülmektedir. Geçmiş yıllarda büyük miktarlarda zarar etmesine alıştığımız dev kamu kuruluşu Petkim, 22 trilyon 728 milyar 800 milyon lirayla, 1995 yılının en fazla kâr elde eden şirketi olmuştur. Kârlılık sıralamasında ikinciliği, 8 trilyon 786 milyar 278 milyon lira ile yine bir kamu kuruluşu olan Ereğli Demir Çelik almış, üçüncü bir kamu kuruluşu olarak Petrol Ofisi de 4 trilyon 27 milyar 689 milyon lira kârla üçüncülüğe yerleşmiştir. Böylece üç büyük kamu kuruluşumuz, kârlılıkta özel sektör şirketlerini geride bırakarak âdeta cazip bir özelleştirme operasyonuna uygun hale gelmişlerdir. Ancak, görünen odur ki, bütün temennilere karşın, mevcut hükümet bu KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda somut adımlar

TABLO 6
1994 – 1995 Yılı Kârları (Milyon TL) ve Kârdaki Büyüme Oranı (%)

ŞİRKET	95/12	94/12	KBO	ŞİRKET	95/12	94/12	KBO
AKAL TEKS.	511.013	407.072	25.53	KEREVİTAŞ	251.625	87.067	189.00
AKÇİMENTO	288.014	442.416	-34.90	KOÇ HOL.	3.702.432	3.294.192	12.39
AKSU İPLİK	470.046	269.949	74.12	KOÇ YAT.	267.745	374.170	-28.44
AKTAŞ ELEK.	929.662	-110.453	941.68	KONYA ÇİM.	120.783	223.212	-45.89
ALARKO SAN.	895.113	346.024	158.69	KORDSA	1.259.441	436.633	188.44
ANA BİRA	211.783	103.931	103.77	KUTAHYA P.	134.417	159.241	-15.59
ANADOLU CAM	153.595	161.647	-4.98	MAKINA T.	50.016	18.734	166.98
ARÇELİK	3.010.177	1.107.368	171.83	MARDİN ÇİM.	415.611	301.560	37.82
ASELSAN	582.868	298.601	95.20	MARSHALL	328.128	275.494	19.11
AYGAZ	1.373.717	449.106	205.88	MERKO GIDA	257.554	119.790	115.00
BAGFAŞ	299.742	445.728	-32.75	METAŞ	-47.021	278.459	-116.89
BOLU ÇİM.	554.630	201.300	175.52	MİGROS	716.101	395.144	81.23
BORUSAN	975.278	668.058	45.99	MİLPA	225.356	59.078	281.46
BOSSA	1.377.204	768.383	79.23	MUTLU AKU	421.367	218.585	92.77
BRİSA	2.469.222	750.626	228.96	NERGİS HOL.	538.001	123.396	336.00
ÇBS BOYA	143.050	71.877	99.02	NETAŞ	3.320.644	2.524.283	31.55
ÇELİK HALAT	108.668	39.071	178.13	NET HOLD.	214.211	159.175	34.58
ÇEMTAŞ	267.204	182.073	46.76	NET TURİZM	572.796	103.496	453.45
ÇİMSA	670.379	614.748	9.05	OLMUKSA	587.737	225.547	160.58
ÇUKUROVA E.	538.409	8.736	6063.11	OTOKAR	345.064	289.361	19.25
DARDANEL	228.158	125.672	81.55	OTOSAN	2.607.218	397.840	555.34
DENİZLİ C.	145.978	173.836	-16.03	PEG PROF.	653.885	84.554	673.33
DEVA HOL.	254.528	-128.115	298.67	PETKİM	22.728.800	3.922.774	479.41
DOKTAŞ	273.144	221.282	23.44	PETROL OF.	4.027.689	2.924.574	37.72
ECZ İLAÇ	525.288	30.972	1596.01	PINAR ET.	137.138	63.968	114.39
ECZ YAPI	701.448	266.074	163.63	PINAR SÜT	104.862	9.367	1019.48
ECZ YAT.	132.597	90.340	46.78	POLYLEN	117.778	19.796	494.96
EGE BİRA	1.217.144	1.151.391	5.71	RAKS ELEKT.	889.423	232.814	282.03
EGE GÜBRE	97.480	125.783	-22.50	SABAH YAY.	703.577	104.564	572.87
EGEPLAST	269.003	97.525	175.83	SARKIYSAN	884.608	563.239	57.06
ENKA HOL.D.	124.968	103.183	21.11	SİFAŞ	307.418	140.982	118.05
ERC BİRA	1.738.302	812.023	114.07	SOKTAŞ	223.960	130.621	71.46
EREĞLİ D.Ç.	8.786.278	2.234.869	293.15	TELETAŞ	552.445	-45.374	1317.54
ESEM SPOR	432.042	50.577	754.23	TİRE KUT.	1.009.650	384.961	162.27
FINANS F.K.	288.015	106.672	170.00	TOF. OT.O. FAB.	3.223.830	5.986.281	-46.15
FRIGO PAK	58.708	46.211	27.04	TRAKYA CAM	3.725.932	1.012.180	268.11
GENTAŞ	263.804	73.242	260.18	TRANSÜRK H.	-69.409	54.678	-226.94
GOOD – YEAR	1.855.422	795.566	133.22	TUKAŞ	286.822	185.582	54.55
GÜBRE FAB.	114.913	250.101	-54.05	TURCAS	1.025.998	406.045	152.68
GÜNEY BİRA	434.383	260.492	66.75	TÜMTEKS	176.400	40.168	339.16
HEKTAŞ	499.190	14.610	3316.77	TÜPRAŞ	-4.997.644	-3.999.691	-24.95
HÜRRİYET G.	1.302.534	-649.040	300.69	T.D.DOKÜM	371.859	55.742	567.11
IHLAS HOL.	468.967	166.805	181.15	T.H.Y.	366.190	-2.188.460	116.73
İNTEMA	62.005	24.292	155.25	T.SİEMENS	276.197	142.795	93.42
İST.M.P.	335.786	43.484	672.21	T.ŞİŞE CAM	1.312.990	427.966	206.80
İZMİR D.Ç.	54.452	280.445	-80.58	USAŞ	985.104	1.100.131	-10.46
İZOCAM	220.972	156.338	41.34	ÜNYE ÇİM.	305.654	237.009	28.96
KARTONSAN	2.030.810	681.214	198.12	VESTEL	305.293	-67.349	553.30
KAV	151.776	148.850	1.97	VİKİNG K.	257.467	71.363	260.79
KEPEZELEK.	542.894	-96.773	661.00	YASAŞ	65.250	215.515	-69.72

ORTALAMA

284.49

atamayacak ya da atmak istemeyecektir. Buna bağlı olarak, bu kamu kuruluşlarının da 1996 yılında geçen seneki gibi yüksek kârlar «göstermeyecekleri» tahmin edilmektedir.

Özel sektör temsilcileri arasında en fazla kârı Trakya Cam elde ederken, Koç Holding, Netaş, Tofaş Oto Fabrikaları ve Arçelik de 3 trilyon liranın üzerinde kâr elde etmeyi başaran şirketler olmuştur.

Tablo 6'nın son sütunlarında yer alan, Kârdaki Büyüme Oranı (KBO) değerleri, şirketlerin 1995 yılında net kârlarını 1994 yılına göre hangi oranda arttırdıklarını göstermekte ve aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$KBO = \frac{K\hat{A}R_{95} - K\hat{A}R_{94}}{|K\hat{A}R_{94}|} \times 100 \quad | | = \text{Mutlak değer}$$

Buna göre kârını arttıran veya zararını azaltan ya da kâra dönüştüren şirketler için KBO değeri pozitif, zararını arttıran veya kârını azaltan ya da zarara dönüştüren şirketler için KBO değeri negatif olmaktadır. Tabloda yer alan şirketlerden

16'sı negatif KBO değerine sahiptir. Bu şirketlerden 13'ünün kârı geçen yıla nazaran azalırken, Metaş ve Transtürk Holding kârdan zarara geçmiş, Tüpraş'ın ise zararı artmıştır. Tablodaki 100 şirket için hesaplanan ortalama KBO değeri % 284.49 çıkmaktadır. Aşırı kâr artışı sağlamış olan Çukurova Elektrik ile Hektaş hariç tutulduğunda, ortalama % 194.58'e gerilemektedir. Bu ortalamanın enflasyon oranının hayli üzerinde olduğu görülebilmektedir. Çukurova ve Hektaş dışında, Eczacı İlaç (% 1596.01), Teletaş (% 1317.54), Pınar Süt (% 1019.48) ve Aktaş Elektrik (% 941.68) geçen seneki kârlarını yaklaşık olarak 10 kat veya daha fazla arttıran şirketler olarak dikkat çekmektedirler.

İndekste değişiklik

Borsa yönetimi her üç ayda bir yaptığı gibi, Mart ayı sonunda, İMKB Bileşik İndeksi'nin hesaplanmasına esas teşkil eden hisse senetlerini değerlendirmiş ve 6 tane hisse senedinin indeks kapsamından çıkarılmasına ve yerlerine 6 yeni hisse senedinin dahil edilmesine karar vermiştir. Nisan ayı başından itibaren geçerli hale gelmiş olan bu değişiklik uyarınca indeks kapsamından çıkan ve indeks kapsamına dahil olan hisseler Tablo 7'de verilmiştir.

TABLO 7
İMKB İndeksi'nde Değişiklik

Çıkan Hisseler	Giren Hisseler
Alarko Sanayi	Ege Endüstri
Esbank	Good - Year
Finans F.K.	Kaplamin
Friko Pak	Köytaş
Söktaş	Marmaris M.O.
Vestel	Okan Tekstil

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ocak	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26
Şubat	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55
Mart	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67
Nisan	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81
Mayıs	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	
Haziran	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	
Temmuz	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	
Ağustos	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	
Eylül	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	
Eklm	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	
Kasım	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	
Aralık	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	51098.56	71525.29	96450.06	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvimi Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1992 (Milyon TL)	1993 (Milyon TL)	1994 (Milyon TL)	1992 (Net)	1993 (Net)	1994 (Net)	Nisan 1995	Şubat 1996	Mart 1996	Nisan 1996
1	AKÇİMENTO	2.500.000	253.988,75	87.500	131.034	442.416	50	75	265	70.000	62.000	69.000	59.000
2	ANADOLU CAM	8.000.000	294.208,2	16.847	44.731	161.847	15	25	60	8.500	6.800	5.700	5.300
3	ARÇELİK	8.000.000	4.500.000	588.565	1.118.954	1.107.368	77	100	26	11.750	7.300	9.400	8.700
4	BAĞFAŞ	2.000.000	200.000	103.047	192.442	445.728	30	60	120	17.500	27.000	24.500	21.500
5	BOLU ÇİMENTO	3.000.000	1.490.533,36	55.787	52.219	201.300	28	13,25	27,80	7.400	3.450	3.750	3.550
6	BRİSA	1.063.125	1.063.125	104.490	197.251	750.626	32,50	62	33	14.000	21.500	25.500	28.000
7	ÇELİK HALAT	1.000.000	350.000	22.875	18.606	39.071	40	30	20,30	6.700	6.400	6.000	5.300
8	ÇİMSA	1.200.000	280.800	101.528	245.957	614.748	85,50	220	740	160.000	46.500	44.000	40.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500.000	514.857	590.165	8.736	100	120	10	18.500	44.000	36.000	41.000
10	DÖKTAŞ	1.000.000	240.000	63.764	124.386	221.282	67	90	60	18.500	12.000	13.000	11.500
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	241.920	38.368	44.543	90.339	30	25	50	17.000	12.750	16.500	12.750
12	EGE BİRACILIK	3.150.000	1.576.512	220.582	383.386	1.149.526	100	100	100	39.500	26.000	26.000	27.000
13	EGE GÜBRE	500.000	216.000	16.971	37.198	125.783	5	50	200	33.500	6.500	6.300	5.100
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	20.000.000	6.336.000	693.214	421.849	2.234.869	40	9	24,66	7.400	7.400	8.300	8.200
15	GOOD-YEAR	1.500.000	534.125	79.925	271.504	795.566	60	120	125	31.500	28.000	28.500	30.000
16	GÜBRE FABRİKALARI	2.500.000	576.000	4.369	100.333	250.101	1	20	20	8.800	6.200	7.800	5.700
17	GÜNE YATIRIM	1.000.000	482.328	37.686	95.404	260.492	40	55	85	21.500	12.750	16.000	16.000
18	HEKTAŞ	2.000.000	453.000	11.931	17.693	14.610	20,25	16,85	5,23	10.500	10.250	11.000	9.600
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	10.000.000	3.684.366	52.437	111.169	280.445	-	6,50	10,50	3.900	1.625	1.675	1.625
20	İZOCAM	450.000	300.000	50.780	113.750	156.338	75	75	50	11.000	8.500	9.600	9.600
21	KARTONSAN	2.700.000	1.620.000	48.428	186.437	673.242	30	60	120	31.000	25.500	27.000	8.300
22	KAV	3.000.000	156.000	(7.863)	1.400	148.850	-	-	130	25.000	30.000	41.500	37.000
23	KOÇ HOLDİNG	18.000.000	6.000.000	445.676	1.019.330	3.294.193	35	75	65	34.500	13.000	21.500	22.000
24	KOÇ YATIRIM	2.000.000	585.000	106.253	176.059	374.170	100	110	100	13.750	17.250	20.000	18.750
25	KORDSA	1.000.000	425.250	59.393	69.889	436.633	20	21,50	100	32.000	24.500	26.000	25.500
26	MAKİNA TAKIM	750.000	746.752,5	(11.406)	5.779	18.734	-	-	2	2.250	1.400	1.700	1.350
27	MARSHALL	1.250.000	725.000	53.315	95.732	275.494	61	55	75	16,250	6.800	7.100	6.400
28	MİGROS	1.000.000	360.000	40.933	82.728	395.144	100	210	220	110.000	74.000	76.000	86.000
29	OLUKSA	500.000	254.100	11.008	3.650	225.547	10	-	45	13.000	19.250	17.750	15.000
30	OTOSAN	2.500.000	1.320.000	221.932	743.845	397.840	114	400	25	14.750	15.250	24.500	25.500
31	PETROL OFİSİ	3.000.000	2.520.000	546.913	1.171.665	2.924.574	86,30	211,34	93,18	15.000	18.750	23.000	21.500
32	FINAR SÜT	218.700	218.700	8.895	68.734	9.367	27,88	136	10	17.250	8.900	11.000	8.600
33	SARILYAN	10.000.000	567.000	70.100	117.760	575.334	100	100	150	30.000	16.250	13.500	13.500
34	TELETAŞ	1.000.000	200.000	63.091	(5.653)	(44.928)	15	-	-	15.000	32.000	32.000	25.000
35	TÜRK DEMİR DÖKÜM	3.600.000	1.000.000	152.111	284.596	55.742	80	90	65	10.000	8.300	8.500	8.500
36	TÜRK SİEMENS	2.000.000	504.000	108.370	188.457	609.694	60	65	100	13.000	21.500	25.000	28.500
37	T. İŞ BANKASI -B-	-	30.000	843.397	2.516.752	5.529.664	41,66	108,93	60,22	29.500	105.000	125.000	110.000
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	10.000.000	2.300.000	83.461	209.587	427.966	11	10	17	9.800	11.250	14.250	12.500
39	YAPI KREDİ B.	-	8.316.000	509.333	66.041	2.869.293	40	27,80	60	5.700	4.550	5.400	5.100
40	YASAŞ	324.000	324.000	24.434	72.123	215.515	25	50	200	22.000	4.350	4.450	4.250

Görüşler

Dr. MUSTAFA AKAN

Nordstern İmtaş Sigorta A.Ş. Genel Müdürü

Bankacılık Sektörü Pazar Yapısındaki Gelişmeler

YÜKSEK enflasyon ülkemizin önemli sorunlarından biridir ve kontrolü için birçok tedbir denenmeye devam edilmektedir. Bütün bu tedbirlere rağmen enflasyonun halen yüksek olmasının nedenlerinden biri, birçok sektörün oligopolistik veya monopolistik yapıda olmasıdır. Bu yapıdaki sektörlerde hükümetin aldığı tedbirler veya diğer nedenlerle talep düştüğünde arz da düşürülerek fiyatın artırılması mümkündür. Monopolistik yapıdaki bir sektör için bu optimal bir davranıştır. Bir ekonomide birçok sektör bu yapıda ise talebi düşürerek enflasyonu kontrol etmenin zorluğu ortaya çıkmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre (Erten, 1994) imalat sanayisindeki şirketlerin % 31'i imalatın % 70'ini elinde tutmaktadır. Su ürünlerinde 8 şirket üretimin % 87'sini, ambalaj sektöründe 3 firma üretimin tümünü, orman ürünlerinde 4 firma piyasanın

% 72'sini kontrol etmektedir. Bu örneklere beyaz eşya ve otomotiv sektörleri de eklenebilir.

Bu yazının amacı, mali sektörün de aynı yapıda olduğunu göstermek ve bu sektörden başlayarak diğer sektörlerde tam rekabet şartlarını sağlamanın enflasyonu düşürmenin ön şartlarından biri olduğunu vurgulamaktır.

Yazıda Bankalar Birliği'nin yıllık faaliyet raporundaki bilgilerden faydalanılmıştır. Veriler 1981-1993 yıllarını kapsamaktadır. Bu yılların herbiri için mevduat ve plasmanlar itibarıyla her bankanın pazar payı hesaplanmıştır. Bütün bu bilgiler çok uzun oldukları için buraya dahil edilmemiştir. Ancak, yazardan temin edilebilirler.

Pazar payı hesaplamasında toplam aktifler de kullanılabilir. Ancak, yazıda hem kaynak (mevduat), hem de kullanım (krediler) açısından pazar yapısının incelenmesi amaçlandığından,

toplam aktifler gözönüne alınmamıştır.

Bankacılık sisteminde monopolleşmeyi ölçmede kullanılan rasyolar Herfindahl-Hirschmann İndeks (H HI) ve Entropy İndeks'leridir (Rose, Koch), HHI bankaların pazar paylarının karalarının toplamı, yani;

$$HHI = \sum_{i=1}^N \left(\frac{TA_i}{\sum_{i=1}^N TA} \right)^2$$

olarak tanımlanmıştır. (Erelçin, 1992) Burada «N» banka sayısını, «TA» toplam aktifleri, «i» ise banka endeksini ifade etmektedir. Eşit pazar payları olan N bankalı bir pazarda;

$$HHI = \sum_{i=1}^N \left(\frac{1}{N} \right)^2 = \frac{1}{N}$$

(Eşitlik I)

olacaktır ve sektördeki banka çoklu-

TABLO I
Herfindahl - Hirschmann İndeks (HHI)

Yıl	Krediler	Mevduat
1981	0.135780	0.113710
1982	0.123232	0.128185
1983	0.121142	0.134536
1984	0.116930	0.136820
1985	0.116198	0.129539
1986	0.105701	0.123068
1987	0.108425	0.110530
1988	0.096422	0.107569
1989	0.089857	0.105952
1990	0.081789	0.100329
1991	0.078247	0.087134
1992	0.089479	0.092473
1993	0.064801	0.112266

TABLO II
Entropy İndeks (EI)

Yıl	Krediler	Mevduat
1981	1.094340	1.107211
1982	1.119621	1.073044
1983	1.142804	1.063705
1984	1.147143	1.059171
1985	1.146532	1.079882
1986	1.200047	1.112752
1987	1.214186	1.156000
1988	1.256229	1.157528
1989	1.301885	1.173404
1990	1.329890	1.185234
1991	1.341399	1.218462
1992	1.312882	1.209051
1993	1.384823	1.155870

ğuna göre HHI'nin değeri 1 ile 0 arasında değişecektir. Bu endeks A.B.D.'de şirket birleşmelerinin değerlendirilmesinde Federal Reserve Board tarafından kullanılan standart bir endeks haline gelmiştir (Erelçin, 1992). Ancak, HHI, büyük bankaların paylarına daha çok ağırlık verdiği ve büyük bankaların pazar paylarındaki değişmelere çok duyarlı olduğu için eleştirilmiştir (Erelçin, 1992). Bu eleştiriye cevap için Entropy İndeks (EI) geliştirilmiştir. EI'de her şirketin pazar payı, pazar payının tersinin logaritmasıyla çarpılmış ve her banka için yapılan bu işlemin sonuçları toplanmıştır. Yani,

$$EI = \sum_{i=1}^N \frac{TA_i}{\sum_{i=1}^N TA_i} \cdot \log \frac{1}{TA_i / \sum_{i=1}^N TA_i}$$

olmuştur. Eşit pazar paylı N bankalı bir sektörde, eşitlik şöyle oluşacaktır.

$$EI = \sum_{i=1}^N \frac{1}{N} \cdot \log (N) = \log (N)$$

(Eşitlik II)

Bu durumda da; EI, sıfır (N=1) ile sonsuz (∞) (tam rekabet, çok sayıda küçük firma) arasında değişecektir.

EI, pazar payını gözönüne almakla birlikte, pazar paylarındaki değişmelere daha az duyarlı ve dolayısıyla, daha dengeli bir endekstir.

Bu endeksler Türk Bankacılık Sektörü için hesaplanıp 58. sayfada gösterilmiştir (Tablo I ve Tablo II).

Amerika Birleşik Devletleri bankacılık sektörü için (1985-1990 yıllarını kapsayan) yapılan bir çalışmada (Erelçin, 1992) HHI 0.0095, EI ise 5.1818 olarak hesaplanmıştır.

Tablo I'deki 1993 HHI rakamları ABD endekslerinin krediler için yaklaşık 7, mevduat için 12 katıdır. Tablo II'deki 1993 EI rakamları ise ABD için hesaplanan EI rakamının (5.1818) krediler ve mevduat için yaklaşık dörtte biridir. ABD (1985-1990 yılları) için hesaplanan HHI sayısı olan 0.0095, 1 no'lu formül gereği 105 eşit büyüklükte bankası olan bir sektörün endeksine eşittir. 2 no'lu formül gereği ise 150.000 adet eşit büyüklükte bankası olan bir sektörün endeksine eşittir.

Bu sonuçlar ülkemiz bankacılık sektöründeki monopolleşmenin çok keskin bir ifadesidir. Ancak, gelişmiş bir ülke olan A.B.D. ile az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'de tekelleşme sürecinin farklı olabileceğini gözönünde tutmak gerekir. Diğer sektörlerin gelişme düzeyi, sermaye kaynakları, teknoloji kaynakları ve çeşitli kurumsal düzenlemeler (teşvik, koruma vs.) bu sürecin farklılığını belirleyici faktörlerdir (Kepenek, 1979).

Tablo I ve II'nin incelenmesinden krediler olarak rekabetin her iki endeks bazında arttığı gözlenebilir (Körfez Savaşı nedeniyle 1992 yılı hariç). Mevduat olarak her iki endeks itibarıyla 1985 yılına kadar monopolleşmenin arttığı, daha sonraki yıllarda (1992 yılı hariç) rekabetin arttığı da aynı tablolardan gözlenebilir.

Grafikte 1981 yılından beri devlet bankalarının mevduat ve krediler olarak pazar payları gösterilmiştir. Bu paylar yaklaşık % 50 civarında devam etmektedir. Devlet bankalarının bu tekel durumu da gözönüne alındığında, bankacılık sektörünün rekabetten ne kadar uzak olduğu sonucuna kolaylıkla varılabilir (bkz.: Şekil 1).

KAYNAKÇA

1 - Bankalar Birliği Yıllık Yayınları, 1981/1993.

2 - Erelçin, Ahmet; «The Dynamic Response of the USA Banking System to Changes in the Regulatory Environment», Unpublished Doctoral Dissertation, Lehigh University, May, 1992.

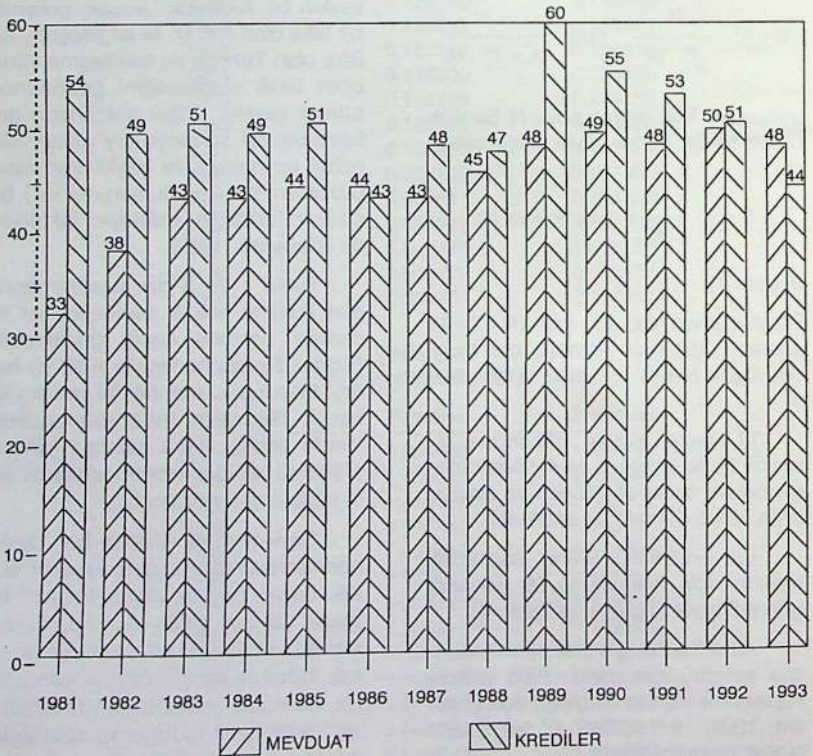
3 - Erten, Taylan; Günaydın, Dünya Gazetesi, 17.11.1994.

4 - Kepenek, Yakup; «Az Gelişmiş Ekonomilerde Yoğunlaşma ve Tekelleşme Süreci Üzerine Bir Not», ESA Çalışma Raporu No. 8, ODTÜ, 1979.

5 - Koch, T. W.; «Bank Management», 2nd Edition, The Dryden Press, NY, 1992.

6 - Rose, P. S.; «The Changing Structure of American Banking», Columbia University Press, NY, 1987.

ŞEKİL 1
Devlet Bankalarının Pazar Payı

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

MESUT Yılmaz'ın Başbakanlığında kurulan 53. Hükümet'in karşısındaki iç ve dış borçlar, dış ticaret açığı, cari işlemler açığı, yatırımların canlandırılması sorunları; IMF'ye müracaat ve yeni bir stand-by anlaşması konusunu gündeme getiriyor. IMF heyetinin Mayıs ayında Türkiye'ye gelmesi bekleniyor. 1996'da ekonomik dengelerin korunması için 3,4 milyar dolar dış borç bulmak zorunluluğu, IMF'nin devreye girmesini gerektiriyor.

Hükümet 2 katrilyon liraya ulaşan ve 1996 sonlarına doğru 3,5 katrilyon liraya ulaşması beklenen iç borçlar için «konsolidasyon yok» diyerek tutumunu açıklamıştır. Hazine'nin 24 Nisan'da 138,5 trilyon liralık iç borç geri ödemesi, tekrar iç borçlanma imkânı sağlamış, faizler gevşemiş ve hatta gerileme eğilimine girmiştir. Buna karşılık, dış ticaret açığının 13,2 milyar dolara çıkması ve cari işlemler açığının 2,3 milyar dolara ulaşması, ekonomik dengeleri sarsmaktadır.

Diğer olumsuz etken, petrol fiyatlarındaki artıştır. Bu durum, petrol ve petrol ürünlerinin fiyatlarının artmasına, hem de enflasyondaki yükselişin hızlanmasına yol açacaktır.

Sanayide kapasite kullanım oranının 1995 Mart ayına göre 1996 Mart ayında % 4.6 gerilediği Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından açıklanmıştır. Buna karşılık, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın verilerinden, 1995'in sonunda özel sektörün 5000'i aşkın yatırım projesi için 1 katrilyon 738 trilyon TL tutarında teşvik aldığı anlaşılmaktadır. Bu yatırımların gerçekleşmesi halinde Türk ekonomisinde önemli gelişmelerin olması muhakkaktır.

Hükümet'in hazırladığı 1996 yılı Bütçesi 22 Nisan 1996 günü TBMM'nden geçerek kabul edilmiştir. 1996 Bütçesi ile ilgili ayrıntılar elimize geçmediği için, bu konuda gelecek ay gerekli değerlendirmeler yapılacaktır.

Özelleştirme konusunda, Mesut Yılmaz Hükümeti'nin yeni bir takvim hazırladığı öğrenilmiştir. Bir süre sonra bu konuda hızlı ve yeni gelişmeler beklenmektedir.

Zamların etkisiyle 1996 Nisan'ının fiyat indeksleri yüksek oranlı olmuştur. DİE verilerine göre, toptan eşya indeksi % 8.1, tüketici fiyatları indeksi ise % 6.7'dir. Bu rakamlar 1995 Nisan'ında sırasıyla % 5.1 ve % 5.8 olmuştu. Nisan ayları itibarıyla son 12 aylık fiyat artışları toptan eşyada % 69.9'a, tüketici fiyatlarında % 80.8'e ulaşmıştır. Bu arada Hükümet'in Mayıs ayında açıklayacağı yeni zamların ve vergi oranlarının enflasyonu azdirmasından endişe edilmektedir.

1996 Nisan ayında; Hükümet'in yeni kurulmuş olması, TBMM'nde eski Başbakan Tansu Çiller ile ilgili tahkikat açılmasının kabul edilmesi ve Kurban Bayramı dolayısıyla ekonomiyi ilgilendiren pek fazla olay olmamıştır. Tespit edebildiğimiz ekonomik olaylar aşağıda özetle açıklanmaktadır.

VERGİLERLE İLGİLİ OLAYLAR

Katma Değer Vergisi'nde Yeni Düzenlemeler

- Resmi Gazete'de yayınlanan KDV Genel Tebliği ile, yabancı devletlerin Türkiye'deki diplomatik temsilcilerine yapılan teslim ve hizmetlerde, karşılık ilkesi gözetilerek uygulanan KDV istisnası yeniden düzenlenmiştir.

- KDV beyannamelerine ilişkin yıllık bildirim verme yükümlülüğünde olan, bilanço veya işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bildirim verme süreleri, sadece bu yıl için 25 Haziran günü sonuna kadar uzatılmıştır.

- Resmi Gazete'nin 28 Nisan 1996 tarihli sayısında yayınlanan 54 no.lu KDV Genel Tebliği ile, götürü vergilendirme ve tüketicinin korunması hakkındaki kanunla ilgili olarak KDV uygulamalarına açıklık getirilmiştir. Tebliğe göre, götürü KDV mükellefleri, 1996 yılından itibaren beyanname vermeyecekler, mal ve hizmet alışlarında ödedikleri KDV'leri indirim konusu yapabileceklerdir.

Yatırım İndiriminden Tevkifat Yapılması

Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye Bakanlığı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'ne göre, Kurumlar Vergisi beyannamelerine, yatırım indirimi tutarı üzerinden % 15 oranında Gelir Vergisi tevkifatı yapılacaktır. Halka açık anonim şirketlerde bu oran daha önce olduğu gibi yüzde 10 olarak uygulanacaktır.

Trafik Sigortasında Teminat ve Prim Artışları

20 Nisan 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın bildirisine göre, zorunlu trafik sigortası teminatları % 100, primleri ise % 18 oranında arttırılmıştır. Bu nedenle sigorta poliçeleri için gerekli zeyilnamenin alınması zorunlu olmaktadır.

BANKALARLA İLGİLİ OLAYLAR

Kamu Bankalarının Durumu

Hazine Müsteşarlığı Bankalar Yeminli Murakıpları Başkanlığı raporuna göre; 1994 krizinden sonra Merkez Bankası'nın IMF gözetiminde parasal limitlere uymak zorunda kalması ve hükümetlerin parasal operasyonlarda kamu bankalarından destek sağlamaları, kamu bankalarını zora sokmuştur. Bu durum ayrıca, ka-

mu bankalarının özelleştirilmelerini de olumsuz etkilemektedir. Kamu bankaları ile ilgili gelişmeler, bahis konusu raporda şöyle belirlenmektedir:

- Kârlar, 1993 sonuna göre 1994 sonunda reel olarak % 95 gerilemiştir.
- Bilanço büyüklükleri % 43.3'den % 40.6'ya gerilemiştir.
- Toplam pasifler içinde özkaynaklar % 4.9'a düşmüştür.
- Menkul değerler cüzdanının sistemden aldığı pay % 48.4'den % 37.9'a düşmüştür.
- Bankacılık sisteminde mevduat % 152.2 oranında artarken, kamu bankaları mevduatı ancak % 25.2 artmıştır.
- Kamu bankalarının faiz gelirleri % 2.5, faiz giderleri ise % 20 artmıştır.

Faiz ve Döviz Hareketleri

Interbank faizinin % 80'lerde durması üzerine, döviz kuru artış hızı kesilmiştir. Nisan ayı başından beri hızla seyreden döviz kurları artışının yavaşlaması, mevduat faiz oranlarının da kısa vadelerde 3-5 puan gerilemesine yol açmıştır.

Repo'ya Yöneliş Durmuyor

Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin repo'yu tercih etmeleri yanında, özel sektör sanayi kuruluşlarının da esas faaliyet dışı kârlar elde etmeye önem verdikleri görülmektedir. Nisan'ın ikinci yarısında KİT'lerin 3 kamu bankasındaki repo hesaplarının 81 trilyon lirayı aştığı, özel kuruluşların kârlarının % 80 kadarının da repo'dan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, yatırımların gelişmesine önemli bir engel oluşturmaktadır.

ZAMLAR DEVAM EDİYOR

1996 Nisan ayında, bir önceki aya göre pek fazla zam olmamıştır. Ancak, yeni fiyat artışlarının Mayıs'da hızlanması beklenmektedir. Mayıs'ın ilk haftasına kadar tespit edilen başlıca zamlar şunlardır:

- İngiltere'de ortaya çıkan ve «deli dana» adı verilen hastalık dolayısıyla tavuk ve balık talebinin arttığı gözlenmiştir. Bu talep artışı üzerine, özel tavuk üreticilerinin yanında Et ve Balık Kurumu da, tavuk eti fiyatlarına Nisan başından itibaren % 8 ile % 20 arasında değişen oranlarda zam yapmıştır.
- Karabük Demir Çelik İşletmeleri ile Ereğli Demir Çelik İşletmesi, 10 Nisan'dan itibaren ürünlerine yeni zamlar yapmışlardır. Kardemir'in zamları % 2.9 ile % 8.2, Erdemir'in zamları ise % 5.8 ile % 9.8 arasında değişen oranlarda olmuştur.
- 20 Mart'da yapılan % 15 zamdan sonra, 22 Nisan'da Marlboro, Parliament, Camel ve Salem marka sigara fiyatlarına % 6.7 ile % 7.1 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- İstanbul'da 4 Mayıs'dan itibaren ekmek fiyatı 13.000 liradan 15.000 liraya çıkarılmıştır. Ancak, bazı ilçelerde eski fiyat uygulaması sürmektedir.
- PTT hizmetleri, 6 Mayıs'dan itibaren % 25 ile % 50 arasında değişen oranlarda zamlanmıştır.
- Çaykur, çay fiyatlarının 6 Mayıs'dan itibaren % 25 oranında arttırmıştır.

Denim

by

ordenim®

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ TA.Ş.

Cumhuriyet Caddesi No: 255 Kat 5, 80230 Harbiye - İstanbul
Tel: (0212) 296 28 08 (9 hat), Fax: (0212) 296 28 02

Fabrika: P.K. 31 Kayseri, Tel: (0352) 336 26 80, Telex: 49540, Fax: (0352) 336 26 85

Şubenizin
iletişim alt yapısı da
eşsiz bir
mimari eser gibi,
zamanın sınavına
dayanmalıdır.

Şube iletişim ağları hemen hemen tüm şirketler için üzerinde kritik haberleşmeler yapıldığı ortamlardır.

İletişim ağınıız bugün olduğu kadar yarın da çok işlevli, güvenilir ve sağlam olmalıdır.

Hypercom'un IEN Hybrid Router ailesi sağlam ve güvenilir iletişim ortamını gerçekleştirmeli üzere tasarlanmıştır.

Bilinen popüler tüm protokollerin ve yeni LAN protokollerinin frame relay üzerinden de kendi modlarında eş zamanlı iletimi, daha az ekipmanla, IP paketlemesiz, güvenilirlikten ödün vermeksizin ve geleceğin iletişim yapılarına kolay entegre olma özellikleri ile mümkündür.

Uzak ofis bağlantılarından, Mainframe bağlantılarına kadar değişik ortamlarda HYPERCOM ürünleri sizin için en iyi çözümdür.

Güçlü Özellikler.

Tek bir IEN ürünü router, FRAD, Hub, DSU ve dial back-up özelliklerini aynı anda karşılayabilir. Bu da daha az ekipman satın almanızı ve bakım ücretlerinden tasarruf etmenizi sağlar.

Kendi Modunda İletişim.

IEN Router'ları zamana duyarlı SNA gibi protokolleri kendi modlarında iletirler.

Böylece bilgi bütünlüğünü sağlarken, iletişim ağınıızı paketlemenin getireceği ekstra yükten korurlar.

Network Güvenilirliği.

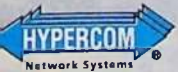
İşinizi yansa bırakmayın! Hata kurtarma, dial back-up, ISDN BRI, bilgi sıkıştırma ve kriptolu etme özelliklerimiz iletişim ağınıızı güvenli kılmak için hazırdır.

Güvenilir bir network sistemi için, hemen arayın.

SERVUS
BILGISAYAR A.Ş.

İSTANBUL Tel: (212) 280 94 10
ANKARA Tel: (312) 441 48 00
İZMİR Tel: (232) 484 73 25
ADANA Tel: (322) 454 20 53

SERVUS
HYPERCOM NETWORK SYSTEMS' in
TÜRKİYE DİSTRİBÜTÖRÜDÜR.

Renault 19 Europa... Yıllarca yepyeni..

Renault 19 Europa... Evet, estetik; evet, çok çekici, çok konforlu, çok dinamik... Tutkuyla bağlanacağınız bir otomobil... Üstelik, Renault 19 Europa sağlamlığı estetiğe feda etmiyor. Hem görünümüyle, hem de sağlamlığıyla yıllarca yeni.. yepyeni kalıyor. Renault 19 Europa 1.8i RTi geniş iç mekanında sürücüyü ve yolculara mükemmel bir konfor sunuyor... Hidrolik ve yükseklik ayarlı direksiyon, elektrikli dış dikiz aynası,

standart klima, ileri teknoloji ürünü, güçlü, çevre dostu motor ve diğer tüm üstün özelliklerini uzun.. çok uzun yıllar aynı kalitede, aynı mükemmellikle yaşıyor. **Renault 19 Europa'nın 1.8i RTi ile birlikte 1.6 RT, 1.4 RN ve 1.4i RT'den oluşan 4 değişik tipinden hangisini seçerseniz seçin, bu sızın en uzun süreli tutkunuz olacak.** Çünkü yıllar geçecek, Renault 19 Europa hep yeni kalacak.

YORUM

